

دولت کریمه مهدوی

مهدی نیلی پور

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

دولت کریمہ

مہدوی

مہدی نیلی پور

انتشارات سلسیل

دولت کریمه مهدوی

نویسنده: مهدی نیلی پور

ناشر: سلسیل

چاپ: ظهور

نوبت چاپ: اول (تابستان ۸۷)

شمارگان: ۱۰۰۰۰ نسخه

بهاء: ۷۰۰ تومان

شابک: ۸-۷۶-۱۹۰۳-۹۶۴-۹۷۸

مرکز پخش: بنیاد فرهنگی حضرت مهدی موعود علیه السلام

شعبه اصفهان - تلفن: ۲۲۵۵۱۱۵-۹

موسسه فرهنگی انتشاراتی سلسیل ۰۹۱۲۲۵۳۰۹۰۶

کلیه حقوق محفوظ است

فهرست مطالب

مقدمه	۵
ثمرات آشنائی با بحث حکومت حضرت مهدی <small>علیه السلام</small>	۸
۱. الگوگیری از شیوه‌های حکومتی حضرت	۸
۲. اهمیت دادن به مباحث سیاسی و تشکیل حکومت جهانی	۸
۳. ایجاد عطش انتظار و ظهور	۹
۴. آماده‌سازی افکار عمومی و رشد فرهنگ پذیرش حکومت مهدوی	۹
۵. تلاش برای مبارزه و براندازی و اصلاح حکومتها	۹
ع. درخواست رجعت	۹
نگاهی گذرا به حکومت مهدوی از دیدگاه قرآن:	۱۱
۱. قطعیت و حتمیت	۱۱
۲. خبر از وقوع حکومت مهدوی در ادیان سابق	۱۳
۳. اهداف حکومت مهدوی:	۱۳
الف) هدف عالی	۱۳
ب) اهداف متوسط (حکومت)	۱۴
۱. تشکیل حکومت جهانی	۱۴
۲. ایجاد امنیت جهانی و فراگیر	۱۵
۳. حاکمیت مستضعفین	۱۶
۴. حاکمیت صالحین	۱۶
۵. حاکمیت اسلام و نظام امامت	۱۶
ع. حیات طیبه	۱۷
۷. آزادی از استکبار و پیشوایی مستضعفان	۱۷
۸. پیروزی دین	۱۷
۹. شادی مؤمنین	۱۸
۱۰. ذلت کفار	۱۸
۱۱. نزول برکات آسمانی	۱۹
۱۲. روشنایی زمین به نور خدا	۱۹
۱۳. زنده شدن زمین	۱۹
۱۴. نمایش اقتدار مؤمنین به سران کفار	۲۰
۴. گستره حکومت مهدوی از دیدگاه قرآن	۲۰
۵. مقدمات و شرایط برپایی حکومت از دیدگاه قرآن	۲۱
الف) رهبری الهی و آزمایش شده	۲۱
ب) برنامه	۲۱
ج) پذیرش و خواست عمومی	۲۲
د) وجود یاوران خاص	۲۲
۱. اوصاف یاوران	۲۲

۲۲.....	الف) مستضعفین
۲۳.....	ب) عباد صالح
۲۳.....	ج) ایمان و عمل صالح
۲۳.....	د) صبر و پیروزی بر دشمن
۲۴.....	۲. امتحان یاوران
۲۵.....	۳. تعداد یاران نسبت به کفار
۲۵.....	۴. نحوه جمع شدن یاران امام
۲۶.....	۶. اقدامات دینی و اخلاقی حکومت امام زمان <small>علیه السلام</small> از دیدگاه قرآن
۲۶.....	۱_۲_۳ احیاء اقامه نماز، زکات و امر به معروف
۲۶.....	۴. قتل شیطان
۲۶.....	۵. اجرای عدالت
۲۸.....	اهداف حکومت جهانی حضرت مهدی <small>علیه السلام</small> در پرتو قرآن در یک نگاه
۲۹.....	مقدمات و شرایط برپایی حکومت در یک نگاه
۳۰.....	مشخصات حکومت حضرت مهدی <small>علیه السلام</small> در روایات:
۳۰.....	۱. مرکز حکومت
۳۲.....	۲. کارگزاران حکومت امام زمان <small>علیه السلام</small>
۳۴.....	۳. ترکیب سنی کارگزاران حکومت حضرت حجت <small>علیه السلام</small>
۳۵.....	۴. ترکیب جنسیتی کارگزاران حضرت مهدی <small>علیه السلام</small>
۳۸.....	زه‌آوردهای حکومت مهدوی از دیدگاه روایات:
۳۸.....	۱. رضایت عمومی مردم
۳۸.....	۲. امید به زندگی
۳۸.....	۳. تحول تربیتی و عقلانی در افراد
۴۴.....	۴. شکوفایی علم و دانش
۴۵.....	۵. امنیت
۴۸.....	۶. شکوفایی اقتصادی
۵۴.....	۷. سیستم قضائی عادلانه در حکومت مهدوی
۵۷.....	۸. فقاہت دینی و معنویت در حکومت مهدوی
۵۸.....	۹. مسجد محوری
۶۰.....	۱۰. قرآن محوری و تفقه دینی
۶۲.....	۱۱. واکنش مثبت هستی و شکوفایی طبیعت
۶۵.....	۱۲. برخورداری مردگان از راحه حکومتی حضرت
۶۶.....	منابع

مقدمه

﴿اللَّهُمَّ إِنَّا نَرْغِبُ إِلَيْكَ فِي دَوْلَةٍ كَرِيمَةٍ تُعِزُّ
بِهَا الْإِسْلَامَ وَ أَهْلَهُ وَ تُذِلُّ بِهَا النِّفَاقَ وَ أَهْلَهُ﴾^۱

یکی از رسالتهای مشترک در بعثت انبیاء و اعزام رسولان الهی، اجرا و حاکمیت دیانت، عدالت مطلق و امنیت است. لازمه این امور، حذف موانع، یعنی حکومتهای طاغوتی و حاکمان مستبد و در دست گرفتن قدرت سیاسی سالم و صالح و حاکمیت صالحان می باشد. سابقه تاریخی و پیشینه تمدن‌ها نشان دهنده عدم توفیق انبیاء و اولیاء در تشکیل و تنظیم حکومت مطلق دینی و برپائی یک نظام عادلانه صالح سیاسی می باشد. به جز حضرت سلیمان که دارای حکومت جهانی و گسترده بود، سایر انبیاء اگرچه موفق به تشکیل حکومت می شدند، لکن از نظر زمانی بسیار محدود بوده، و از نظر اجرای منویات نیز توفیق کامل نداشته‌اند. علت این عدم توفیق، بی وفائی و عملکرد بد و کمی یاران، عدم رشد سیاسی مردم در انتخاب حاکم و حکومت و دسیسه‌ها و مکائد دشمنان انبیاء و اولیاء بوده است.

شیعه معتقد است تاریخ تمدن‌ها و حکومت‌ها و سیر تربیتی انسان‌ها، از یک سیر تکاملی رو به رشد و رو به روشنائی برخوردار

است و فرجام تاریخ، فرجامی طلائی خواهد بود. فرجامی که بشریت شاهد اجرای دیانت مطلق، عدالت مطلق و امنیت مطلق خواهد بود. در آن دوران یک نظام سیاسی صالح، همراه با کارگزاران صالح و مصلح، امور سیاسی، اجتماعی و اقتصادی را در دست می‌گیرند و شرائط رشد و شکوفائی همه‌جانبه را فراهم می‌سازند. این عقیده بر مبنای اعتقاد به وجود یک نظام سیاسی برای اسلام و عدم تفکیک دیانت از سیاست و تعریف کامل از امام و امامت است، چرا که بر اساس عقیده شیعه، اساساً یکی از شئون و فلسفه‌های وجودی پیامبر و امام، ایجاد و یا اصلاح و اداره ساختار سیاسی، اجتماعی، اقتصادی و اجرای عدالت می‌باشد، زیرا با اصلاح این امور، افراد و جامعه به قلّه توحید و عبودیت محض خواهند رسید.

قرآن کریم، وعده حکومت، امامت، پیشوایی و مدیریت آینده زمین را به صالحان و مستضعفان داده است.

﴿ وَ تُرِيدُ أَنْ نَمُنَّ عَلَى الَّذِينَ اسْتُضِعُوا فِي الْأَرْضِ
وَنَجْعَلَهُمْ أَئِمَّةً وَنَجْعَلَهُمُ الْوَارِثِينَ. ^۱

«ما می‌خواستیم بر مستضعفان زمین منت نهیم و آنان را پیشوایان و وارثان روی زمین قرار دهیم.»

همچنین قرآن، زمین و حکومت بر زمین را از آن صالحان و متقیان می‌داند.

﴿ وَ لَقَدْ كَتَبْنَا فِي الزَّبُورِ مِنْ بَعْدِ الذِّكْرِ أَنَّ الْأَرْضَ
يَرِثُهَا عِبَادِيَ الصَّالِحُونَ. ^۲

آدر «زبور» بعد از ذکر (تورات) نوشتیم: «بندگان شایسته‌ام وارث (حکومت) زمین خواهند شد.»

۱. قصص/۵

۲. انبیاء/۱۰۵

﴿... إِنَّ الْأَرْضَ لِلَّهِ يُورِثُهَا مَنْ يَشَاءُ مِنْ عِبَادِهِ وَ الْعَاقِبَةُ لِلْمُتَّقِينَ﴾^۱

«...زمین از آن خداست، و آن را به هر کس از بندگانش که بخواهد، واگذار می کند، و سرانجام (نیک) برای پرهیزگاران است.»

در شرایط موجود، زمینه سازی برای ظهور، وابسته به داشتن یک تفکر سیاسی پویا و جهانی و احراز صلاحیتهای مدیریت سیاسی و اخلاق سیاسی با الهام از قرآن و روایات است. یکی از مباحث جذاب و خواندنی از مباحث مهدویت، بحث حکومت، مشخصات حکومت و کارگزاران حضرت، اهداف و برنامه ها و رخدادهای دوره حکومت حضرت مهدی علیه السلام است.

ما در این کتاب با استفاده از منابع دینی و بخصوص کتاب چشم اندازی به حکومت حضرت مهدی علیه السلام، با نگاهی گذرا و فهرستوار به مباحث حکومتی امام عصر علیه السلام پرداختیم، تا جوانان عزیز با مطالعه آن زمینه و شوق مطالعاتی بهتر و بیشتری در این زمینه پیدا نمایند.

لازم است از همکاری بنیاد فرهنگی حضرت مهدی موعود اصفهان، بخصوص جناب آقای رسول صادقیان در فراهم آوردن بحث قرآنی این کتاب تشکر و قدردانی نمایم.

مهدی نیلی پور

۱۳۸۷/۴/۱۲

ثمرات آشنائی با بحث حکومت حضرت مهدی علیه السلام

یکی از سوالات مهم در مورد بحث از حکومت حضرت مهدی علیه السلام این است که امروز و در شرائط کنونی چه فائده‌ای بر این بحث مترتب است؟ آیا بحث از حکومت حضرت صرفاً یک بحث نظری و مربوط به آینده است یا فائده عملی و امروزی نیز خواهد داشت؟

بدون شک بحث از حکومت صرفاً بحثی نظری نیست و جنبه‌های عملی و فوائد تربیتی برای امروز نیز خواهد داشت که به برخی از این فوائد اشاره می‌کنیم:

۱. الگوگیری از شیوه‌های حکومتی حضرت

یکی از ثمرات بحث از حکومت حضرت مهدی علیه السلام الگوگیری حاکمان و حکومت‌های معتقد و اصول‌گرا از شیوه‌های حکومتی و اخلاق کارگزاران حضرت می‌باشد. الهام از شعارها، اصلاحات و اقدامات بنیادی امام عصر علیه السلام می‌تواند روشنگر تصمیمات و اقدامات سیاسی امروز حاکمان صالح باشد.

۲. اهمیت دادن به مباحث سیاسی و تشکیل

حکومت جهانی

بحث از حکومت مهدوی، نوعی مبارزه با تفکر جدائی

سیاست از دیانت و اهمیت دادن به طرح مباحث سیاسی سالم در بین مؤمنین خواهد بود.

۳. ایجاد عطش انتظار و ظهور

آشنائی با نحوه حکومت و شیوه‌ها و ثمرات دولت حضرت مهدی علیه السلام، شوق ظهور و اشتیاق انتظار را در انسانها شدت می‌بخشد.

۴. آماده‌سازی افکار عمومی و رشد فرهنگ پذیرش

حکومت مهدوی

آشنائی با مباحث حکومت مهدوی و طرح مباحث آن، افکار عمومی را جهت پذیرش آن حکومت، آماده و مهیا می‌سازد و رغبت افزائی عمومی و شخصی افراد را به دنبال خواهد داشت.

﴿اللَّهُمَّ إِنَّا نَرْغَبُ إِلَيْكَ فِي دَوْلَةِ كَرِيمَةٍ
تُعْزِبُهَا الْإِسْلَامَ وَأَهْلَهُ وَ...﴾^۱

«بار خدایا مشتاقانه مسألت داریم که دولتی با شکوه برانگیزی که اسلام و اسلامیان را بدان عزت بخشی...»

۵. تلاش برای مبارزه و براندازی و اصلاح حکومتها

یکی از فوائد آشنائی با چگونگی حکومت مهدوی، تشدید روحیه اصلاح‌گری مردمی و تشویق به مبارزه با حاکمان و حکومتهای فاسد و مطالبه نزدیک نمودن شیوه‌های حکومتی موجود با حکومت حضرت مهدی علیه السلام می‌باشد.

۶. درخواست رجعت

شناخت دوران طلایی حکومت امام زمان علیه السلام، شوق مؤمنین برای طلب رجعت و بازگشت و حضور فعال در دوران حکومت حضرت را برمی‌انگیزد.

در دعای عهد می خوانیم:

﴿اللَّهُمَّ انْ حَالِ بَيْنِي وَ بَيْنَهُ الْمَوْتُ الَّذِي
جَعَلْتَهُ عَلَيَّ عِبَابِكَ حَتْمًا مَقْضِيًّا فَأَخْرِجْنِي مِنْ
قَبْرِي مُؤْتَرًّا كَفَنِي شَاهِرًا سَيْفِي مُجْرَدًا قِنَاتِي
مُلبِيًّا دَعْوَةَ الدَّاعِي فِي الْحَاضِرِ وَ الْبَادِي...﴾

«خدایا اگر میان من و او مرگی که بر بندگان
حتمی و مقرر نموده‌ای جدائی انداخت، پس از
گورم بیرونم آور، در حالی که کفن به خود
پیچیده، با شمشیر آخته و نیزه برهنه پاسخ‌گویان
به ندای آن دعوت کننده بزرگوار در شهر و بیابان
باشم...»

نگاهی گذرا به حکومت مهدوی از دیدگاه قرآن

حکومت جهانی حضرت مهدی در پرتو آیات قرآن:

۱. قطعیت و حتمیت:

﴿فَوَرَبِّ السَّمَاءِ وَ الْأَرْضِ إِنَّهُ لَحَقٌّ مِثْلَ مَا
أَنْتُمْ تُنطِقُونَ﴾^{۲۱}

«سوگند به پروردگار آسمان و زمین که این مطلب

حق است همان گونه که شما سخن می گوید.»

﴿وَ لَقَدْ كَتَبْنَا فِي الزَّبُورِ مِنْ بَعْدِ الذِّكْرِ أَنَّ
الْأَرْضَ يَرِثُهَا عِبَادِيَ الصَّالِحُونَ﴾^{۲۲}

«در «زبور» بعد از ذکر (تورات) نوشتیم: «بندگان

شایسته‌ام وارث (حکومت) زمین خواهند شدا»]

﴿يُرِيدُونَ أَنْ يُطْفِئُوا نُورَ اللَّهِ بِأَفْوَاهِهِمْ وَ يَأْبَى

اللَّهُ إِلَّا أَنْ يُتِمَّ نُورَهُ وَ لَوْ كَرِهَ الْكَافِرُونَ * هُوَ

الَّذِي أَرْسَلَ رَسُولَهُ بِالْهُدَى وَ دِينِ الْحَقِّ

لِيُظْهِرَهُ عَلَى الدِّينِ كُلِّهِ وَ لَوْ كَرِهَ الْمُشْرِكُونَ﴾^{۲۳}

۱. ذاریات/۲۳

۲. بحارالانوار، ج ۵۱، ص ۵۳

۳. انبیاء/۱۰۵

۴. بحارالانوار، ج ۹، ص ۲۲۳

۵. توبه/۳۳ و ۳۲

«آنها می خواهند نور خدا را با دهان خود خاموش کنند ولی خدا جز این نمی خواهد که نور خود را کامل کند، هر چند کافران ناخشنود باشند* او کسی است که رسولش را با هدایت و آیین حق فرستاد، تا آن را بر همه آیین‌ها غالب گرداند، هر چند مشرکان کراهت داشته باشند»^۱

* (يُرِيدُونَ لِيُطْفِئُوا نُورَ اللَّهِ بِأَفْوَاهِهِمْ وَاللَّهُ مُتِمُّ نُورِهِ وَلَوْ كَرِهَ الْكَافِرُونَ)^{۲،۳}

«آنان می خواهند نور خدا را با دهان خود خاموش سازند ولی خدا نور خود را کامل می کند هر چند کافران خوش نداشته باشند»

* (هُوَ الَّذِي أَرْسَلَ رَسُولَهُ بِالْهُدَىٰ وَدِينِ الْحَقِّ لِيُظْهِرَهُ عَلَى الدِّينِ كُلِّهِ وَلَوْ كَرِهَ الْمُشْرِكُونَ)^۴

«او کسی است که رسول خود را با هدایت و دین حق فرستاد تا او را بر همه ادیان غالب سازد، هر چند مشرکان کراهت داشته باشند»

* (وَعَدَ اللَّهُ الَّذِينَ آمَنُوا مِنكُمْ وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ لَيَسْتَخْلِفَنَّهُمْ فِي الْأَرْضِ كَمَا اسْتَخْلَفَ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ وَ لِيُمَكِّنَنَّ لَهُمْ دِينَهُمُ الَّذِي ارْتَضَىٰ لَهُمْ وَ لِيُبَدِّلَنَّهُمْ مِنْ بَعْدِ خَوْفِهِمْ أَمْنًا يَعْبُدُونَنِي لَا يُشْرِكُونَ بِي شَيْئًا وَ مَنْ كَفَرَ بَعْدَ ذَلِكَ فَأُولَئِكَ هُمُ الْفَاسِقُونَ)

۱. غیبت نعمانی، ص ۸۲

۲. صف ۸/

۳. بحار الانوار، ج ۲۳، ص ۳۱۸

۴. صف ۹/

«خداوند به کسانی از شما که ایمان آورده و کارهای شایسته انجام داده‌اند وعده می‌دهد که قطعاً آنان را حکمران روی زمین خواهد کرد، همان گونه که به پیشینیان آنها خلافت روی زمین را بخشید و دین و آیینی را که برای آنان پسندیده، پابرجا و ریشه‌دار خواهد ساخت و ترسشان را به امنیت و آرامش مبدل می‌کند، آن چنان که تنها مرا می‌پرستند و چیزی را شریک من نخواهند ساخت و کسانی که پس از آن کافر شوند، آنها فاسقانند.»^{۲،۱}

۲. خبر از وقوع حکومت مهدوی در ادیان سابق:

* (وَ لَقَدْ كَتَبْنَا فِي الزَّبُورِ مِنْ بَعْدِ الذِّكْرِ أَنَّ الْأَرْضَ يَرِثُهَا عِبَادِيَ الصَّالِحُونَ).^{۳،۴}

ا در «زبور» بعد از ذکر (تورات) نوشتیم: «بندگان شایسته‌ام وارث (حکومت) زمین خواهند شد»]

۳. اهداف حکومت مهدوی:

الف) هدف عالی

بلدگی خدا و شرک‌زدائی:

* (وَعَدَ اللَّهُ الَّذِينَ آمَنُوا مِنْكُمْ وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ لَيَسْتَخْلِفَنَّهُمْ فِي الْأَرْضِ كَمَا اسْتَخْلَفَ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ وَ لَيُمَكِّنَنَّ لَهُمْ دِينَهُمُ الَّذِي ارْتَضَى لَهُمْ وَ لَيُبَدِّلَنَّهُمْ مِنْ بَعْدِ خَوْفِهِمْ أَمْنًا يَعْبُدُونَنِي لَا يُشْرِكُونَ بِي شَيْئًا وَ مَنْ كَفَرَ

۱. نور/ ۵۵

۲. بحار الانوار، ج ۵۱، ص ۵۳

۳. انبیاء/ ۱۰۵

۴. کافی، ج ۱، ص ۲۲۵

بَعْدَ ذَلِكَ فَأُولَئِكَ هُمُ الْفَاسِقُونَ. (۲۰۱)^۱
 «خداوند به کسانی از شما که ایمان آورده و
 کارهای شایسته انجام داده‌اند وعده می‌دهد که
 قطعاً آنان را حکمران روی زمین خواهد کرد،
 همان‌گونه که به پیشینیان آنها خلافت روی
 زمین را بخشید و دین و آیینی را که برای آنان
 پسندیده، پابرجا و ریشه‌دار خواهد ساخت و
 ترسشان را به امنیت و آرامش مبدل می‌کند، آن
 چنان که تنها مرا می‌پرستند و چیزی را شریک
 من نخواهند ساخت و کسانی که پس از آن کافر
 شوند، آنها فاسق‌اند.»

ب) اهداف متوسط (حکومت):

۱. تشکیل حکومت جهانی:

* (وَعَدَ اللَّهُ الَّذِينَ آمَنُوا مِنكُمْ وَعَمِلُوا
 الصَّالِحَاتِ لَيَسْتَخْلِفَنَّهُمْ فِي الْأَرْضِ كَمَا
 اسْتَخْلَفَ الَّذِينَ مِن قَبْلِهِمْ وَ لَيُمَكِّنَنَّ لَهُمْ دِينَهُمُ
 الَّذِي ارْتَضَى لَهُمْ وَ لَيُبَدِّلَنَّهُم مِّن بَعْدِ خَوْفِهِمْ
 أَمْنًا يَعْبُدُونَنِي لَا يُشْرِكُونَ بِي شَيْئًا وَ مَن كَفَرَ
 بَعْدَ ذَلِكَ فَأُولَئِكَ هُمُ الْفَاسِقُونَ. (۲۰۳)^۲

«خداوند به کسانی از شما که ایمان آورده و
 کارهای شایسته انجام داده‌اند وعده می‌دهد که
 قطعاً آنان را حکمران روی زمین خواهد کرد،
 همان‌گونه که به پیشینیان آنها خلافت روی

۱. نور/۵۵

۲. بحارالانوار، ج ۵۱، ص ۵۳

۳. نور/۵۵

۴. بحارالانوار، ج ۵۱، ص ۵۳

زمین را بخشید و دین و آیینی را که برای آنان پسندیده، پابرجا و ریشه‌دار خواهد ساخت و ترسشان را به امنیت و آرامش مبدل می‌کند، آن چنان که تنها مرا می‌پرستند و چیزی را شریک من نخواهند ساخت و کسانی که پس از آن کافر شوند، آنها فاسقانند.»

﴿ وَ لَقَدْ كَتَبْنَا فِي الزَّبُورِ مِنْ بَعْدِ الذِّكْرِ أَنَّ الْأَرْضَ يَرِثُهَا عِبَادِيَ الصَّالِحُونَ ﴾^۱

آدر «زبور» بعد از ذکر (تورات) نوشتیم: «بندگان شایسته‌ام وارث (حکومت) زمین خواهند شد.»

۲. ایجاد املیت جهانی و فراگیر:

﴿ وَعَدَ اللَّهُ الَّذِينَ آمَنُوا مِنْكُمْ وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ لَيَسْتَخْلِفَنَّهُمْ فِي الْأَرْضِ كَمَا اسْتَخْلَفَ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ وَ لَيُمَكِّنَنَّ لَهُمْ دِينَهُمُ الَّذِي ارْتَضَى لَهُمْ وَ لَيُبَدِّلَنَّهُمْ مِنْ بَعْدِ خَوْفِهِمْ أَمْنًا يَعْبُدُونَنِي لَا يُشْرِكُونَ بِي شَيْئًا وَ مَنْ كَفَرَ بَعْدَ ذَلِكَ فَأُولَئِكَ هُمُ الْفَاسِقُونَ ﴾^۲

«خداوند به کسانی از شما که ایمان آورده و کارهای شایسته انجام داده‌اند وعده می‌دهد که قطعاً آنان را حکمران روی زمین خواهد کرد، همان گونه که به پیشینیان آنها خلافت روی زمین را بخشید و دین و آیینی را که برای آنان پسندیده، پابرجا و ریشه‌دار خواهد ساخت و ترسشان را به امنیت و آرامش مبدل می‌کند، آن چنان که تنها مرا می‌پرستند و چیزی را شریک

۱. انبیاء/ ۱۰۵

۲. نور/ ۵۵

من نخواهند ساخت و کسانی که پس از آن کافر شوند، آنها فاسقانند.»

۳. حاکمیت مستضعفین:

﴿ وَ نُرِيدُ أَنْ نَمُنَّ عَلَى الَّذِينَ اسْتُضْعِفُوا فِي الْأَرْضِ وَ نَجْعَلَهُمْ أَئِمَّةً وَ نَجْعَلَهُمُ الْوَارِثِينَ. ^۱﴾
 «ما می خواهیم بر مستضعفان زمین منت نهیم و آنان را پیشوایان و وارثان روی زمین قرار دهیم.»

۴. حاکمیت صالحین:

﴿ وَ لَقَدْ كَتَبْنَا فِي الزَّبُورِ مِنْ بَعْدِ الذِّكْرِ أَنَّ الْأَرْضَ يَرِثُهَا عِبَادِيَ الصَّالِحُونَ. ^۲﴾
 در «زبور» بعد از ذکر (تورات) نوشتیم: «بندگان شایسته‌ام وارث (حکومت) زمین خواهند شد.»

۵. حاکمیت اسلام و نظام امامت:

﴿ الْيَوْمَ يَئِسَ الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْ دِينِكُمْ فَلَا تَخْشَوْهُمْ وَاخْشَوْنَ الْيَوْمَ أَكْمَلْتُ لَكُمْ دِينَكُمْ وَ اتَّمَمْتُ عَلَيْكُمْ نِعْمَتِي وَ رَضِيتُ لَكُمْ الْإِسْلَامَ دِينًا فَمَنِ اضْطُرَّ فِي مَخْمَصَةٍ غَيْرِ مُتَجَانِفٍ لِإِثْمٍ فَإِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ. ^۳﴾

امروز کافران از (زوال) آیین شما مأیوس شدند، بنابراین، از آنها نترسید و از (مخالفت) من بترسید! امروز، دین شما را کامل کردم و نعمت خود را بر شما تمام نمودم و اسلام را به عنوان آیین (جاودان) شما پذیرفتم، اما آنها که در حال گرسنگی، دستشان به غذای دیگری نرسید، و

۱. قصص / ۵

۲. انبیاء / ۱۰۵

۳. مائده / ۳

متمايل به گناه نباشند، (مانعی ندارد که از گوشتهای ممنوع بخورند) که همانا خداوند، آمرزنده و مهربان است.۱

۶. حیات طیبه:

* (مَنْ عَمِلَ صَالِحًا مِنْ ذَكَرٍ أَوْ أَنْثَى وَ هُوَ مُؤْمِنٌ فَلَنُحْيِيَنَّهٗ حَيَاةً طَيِّبَةً وَ لَنَجْزِيَنَّهُمْ أَجْرَهُمْ بِأَحْسَنِ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ).^۱

«هر کس کار شایسته‌ای انجام دهد، خواه مرد باشد یا زن، در حالی که مؤمن است، او را به حیاتی پاک زنده می‌داریم و پاداش آنها را به بهترین اعمالی که انجام می‌دادند، خواهیم داد.»

۷. آزادی از استکبار و پیشوائی مستضعفان:

* (وَ نُرِيدُ أَنْ نَمُنَّ عَلَى الَّذِينَ اسْتَضَعُوا فِي الْأَرْضِ وَ نَجْعَلَهُمْ أَئِمَّةً وَ نَجْعَلَهُمُ الْوَارِثِينَ).^{۲،۳}

«ما می‌خواهیم بر مستضعفان زمین منت نهیم و آنان را پیشوایان و وارثان روی زمین قرار دهیم.»

۸. پیروزی دین:

* (يُرِيدُونَ أَنْ يُطْفِئُوا نُورَ اللَّهِ بِأَفْوَاهِهِمْ وَ يَأْبَى اللَّهُ إِلَّا أَنْ يُتِمَّ نُورَهُ وَ لَوْ كَرِهَ الْكَافِرُونَ).^۴

«آنها می‌خواهند نور خدا را با دهان خود خاموش کنند ولی خدا جز این نمی‌خواهد که نور خود را کامل کند، هر چند کافران ناخشنود باشند.»

۱. نحل/ ۹۷

۲. قصص/ ۵

۳. بحارالانوار، ج ۵۱ ص ۵۴

۴. توبه/ ۳۲

﴿هُوَ الَّذِي أَرْسَلَ رَسُولَهُ بِالْهُدَىٰ وَدِينِ الْحَقِّ لِيُظْهِرَهُ عَلَى الدِّينِ كُلِّهِ وَلَوْ كَرِهَ الْمُشْرِكُونَ﴾^۱

«او کسی است که رسولش را با هدایت و آیین حق فرستاد، تا آن را بر همه آیین‌ها غالب گرداند، هر چند مشرکان کراهت داشته باشند!»

۹. شادی مؤمنین:

﴿فِي بَضْعِ سِنِينَ لِلَّهِ الْأَمْرُ مِنْ قَبْلُ وَمِنْ بَعْدُ وَ يَوْمَئِذٍ يَفْرَحُ الْمُؤْمِنُونَ﴾^۲

در چند سال (حکومت امام زمان علیه السلام) همه کارها از آن خداست چه قبل و چه بعد (از این شکست و پیروزی) و در آن روز، مؤمنان (بخاطر پیروزی) خوشحال خواهند شد...!

۱۰. ذلت کفار:

﴿هَلْ أَتَاكَ حَدِيثُ الْغَاشِيَةِ * وَجُوهُ يَوْمَئِذٍ خَاشِعَةٌ * عَامِلَةٌ نَاصِبَةٌ * تَصَلَّىٰ نَارًا حَامِيَةً﴾^۳

آیا داستانی غاشیه (منظور دوران حکومت امام عصر علیه السلام است) به تو رسیده است؟ چهره‌هایی در آن روز خاشع و ذلت‌بارند، آنها که پیوسته عمل کرده و خسته شده‌اند (و نتیجه‌ای عایدشان نشده است) و در آتش سوزان وارد می‌گردند.

۱. توبه/۳۳

۲. روم/۴

۳. بحارالانوار، ج ۳۱، ص ۵۱۶

۴. غاشیه/۱-۴

۵. کافی، ج ۸، ص ۵۰

۱۱. نزول برکات آسمانی:

﴿ وَ لَوْ أَنَّ أَهْلَ الْقُرَىٰ آمَنُوا وَ اتَّقَوْا لَفَتَحْنَا عَلَيْهِم بَرَكَاتٍ مِّنَ السَّمَاءِ وَ الْأَرْضِ وَ لَكِن كَذَّبُوا فَأَخَذْنَاهُم بِمَا كَانُوا يَكْسِبُونَ ﴾^{۱،۲}

«و اگر اهل شهرها و آبادیها، ایمان می آوردند و تقوا پیشه می کردند، برکات آسمان و زمین را بر آنها می گشودیم ولی (آنها حق را) تکذیب کردند ما هم آنان را به کيفر اعمالشان مجازات کردیم.»

۱۲. روشنایی زمین به نور خدا:

﴿ وَ أَشْرَقَتِ الْأَرْضُ بِنُورِ رَبِّهَا وَ وُضِعَ الْكِتَابُ وَ جِيءَ بِالنَّبِيِّينَ وَ الشُّهَدَاءِ وَ قُضِيَ بَيْنَهُم بِالْحَقِّ وَ هُمْ لَا يظْلَمُونَ ﴾^{۳،۴}

او زمین (در آن روز) به نور پروردگارش روشن می شود، و نامه های اعمال را پیش می نهند و پیامبران و گواهان را حاضر می سازند، و میان آنها بحق داوری می شود و به آنان ستم نخواهد شد!

۱۳. زنده شدن زمین:

﴿ اَعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ يُحْيِي الْأَرْضَ بَعْدَ مَوْتِهَا قَدْ بَيَّنَّا لَكُمُ الْآيَاتِ لَعَلَّكُمْ تَعْقِلُونَ ﴾^{۵،۶}

«بدانید خداوند زمین را بعد از مرگ آن زنده می کند! ما آیات (خود) را برای شما بیان کردیم،

۱. اعراف/ ۹۶

۲. بحار الانوار، ج ۵۳، ص ۶۱

۳. زمر/ ۶۹

۴. بحار الانوار، ج ۷، ص ۲۳۶

۵. حدید/ ۱۷

۶. بحار الانوار، ج ۲۴، ص ۳۲۵

شاید اندیشه کنید!»

۱۴. نمایش اقتدار مؤمنین به سران کفار:

﴿ وَ نُمْكِنَ لَهُمْ فِي الْأَرْضِ وَ نُرِي فِرْعَوْنَ وَ هَامَانَ وَ جُنُودَهُمَا مِنْهُم مَّا كَانُوا يَحْذَرُونَ ﴾^۱

او حکومتشان را در زمین پا برجا سازیم و به فرعون و هامان و لشکریانش، آنچه را از آنها (بنی اسرائیل) بیم داشتند نشان دهیم!]

﴿ حَتَّىٰ إِذَا رَأَوْا مَا يُوعَدُونَ فَسَيَعْلَمُونَ مَنْ أَضْعَفُ نَاصِرًا وَ أَقْلُّ عَدَدًا ﴾^۲

[(این کارشکنی کفار هم چنان ادامه می‌یابد) تا آنچه را به آنها وعده داده شده ببینند، آن‌گاه می‌دانند چه کسی یاورش ضعیف‌تر و جمعیتش کمتر است!]

۴. گستره‌ی حکومت مهدوی از دیدگاه قرآن: (همه

زمین)

﴿ وَ عَدَّ اللَّهُ الَّذِينَ آمَنُوا مِنْكُمْ وَ عَمِلُوا الصَّالِحَاتِ لَيَسْتَخْلِفَنَّهُمْ فِي الْأَرْضِ كَمَا اسْتَخْلَفَ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ وَ لَيُمَكِّنَنَّ لَهُمْ دِينَهُمُ الَّذِي ارْتَضَىٰ لَهُمْ وَ لَيُبَدِّلَنَّهُمْ مِنْ بَعْدِ خَوْفِهِمْ أَمْنًا ﴾^۳

«خداوند به کسانی از شما که ایمان آورده و کارهای شایسته انجام داده‌اند وعده می‌دهد که قطعاً آنان را حکمران روی زمین خواهد کرد،

۱. قصص/۶۰

۲. بخارا الانوار، ج ۵۳ ص ۲۴

۳. جن/۲۴

۴. نور/۵۵

همان گونه که به پیشینیان آنها خلافت روی زمین را بخشید و دین و آیینی را که برای آنان پسندیده، پابرجا و ریشه‌دار خواهد ساخت و ترسشان را به امتیت و آرامش مبتدل می‌کند.»

۵. مقدمات و شرایط برپایی حکومت از دیدگاه قرآن:

الف) رهبری الهی و آزمایش شده:

﴿وَ إِذَا ابْتَلَىٰ اِبْرٰهٖمَ رَبُّهُ بِكَلِمٰتٍ فَاَتَمَّهُنَّ قَالَ اِنِّیْ جَاعِلُكَ لِلنَّاسِ اِمٰمًا قَالَ وَ مِنْ ذُرِّیَّتِیْ قَالَ لَا یَنَالُ عَهْدِی الظَّالِمِیْنَ﴾^۱

[به خاطر آورید] هنگامی که خداوند، ابراهیم را با وسایل گوناگونی آزمود و او به خوبی از عهده این آزمایشها برآمد. خداوند به او فرمود: «من تو را امام و پیشوای مردم قرار دادم» ابراهیم عرض کرد: «از دودمان من (نیز امامانی قرار بده) خداوند فرمود: «پیمان من، به ستمکاران نمی‌رسد (و تنها آن دسته از فرزندان تو که پاک و معصوم باشند، شایسته این مقامند).»

ب) برنامه:

﴿وَ یَوْمَ نَبَعَثُ فِی كُلِّ اُمَّةٍ شَهِیْدًا عَلَیْهِمْ مِنْ اَنْفُسِهِمْ وَ جِئْنَا بِكَ شَهِیْدًا عَلٰی هٰؤُلَاءِ وَ نَزَّلْنَا عَلَیْكَ الْكِتٰبَ تَبِیٰنًا لِّكُلِّ شَیْءٍ وَ هُدًی وَ رَحْمَةً وَ بَشْرٰی لِّلْمُسْلِمِیْنَ﴾^۲

[به یاد آورید] روزی را که از هر امتی، گواهی از خودشان بر آنها برمی‌انگیزیم و تو را گواه بر آنان

۱. بقره/۱۲۴ (منظور امامت حضرت مهدی علیه السلام است).

۲. نحل/۸۹

قرار می‌دهیم و ما این کتاب را بر تو نازل کردیم
که بیانگر همه چیز، و مایه هدایت و رحمت و
بشارت برای مسلمانان است!]

(ج) پذیرش و خواست عمومی:

﴿لَهُ مُعَقَّبَاتٌ مِّن بَيْن يَدَيْهِ وَ مِّن خَلْفِهِ
يَحْفَظُونَهُ مِّن أَمْرِ اللَّهِ إِنَّ اللَّهَ لَا يُغَيِّرُ مَا بِقَوْمٍ
حَتَّى يُغَيِّرُوا مَا بِأَنْفُسِهِمْ وَ إِذَا أَرَادَ اللَّهُ بِقَوْمٍ
سُوءًا فَلَا مَرَدَّ لَهُ وَ مَا لَهُمْ مِّن دُونِهِ مِّن وَّالٍ﴾^۱
ابرای انسان، مأمورانی است که پی‌درپی، از
پیش‌رو، و از پشت سرش او را از فرمان خدا
(حوادث غیرحتمی) حفظ می‌کنند (اما) خداوند
سرنوشت هیچ قوم (و ملتی) را تغییر نمی‌دهد
مگر آنکه آنان آنچه را در خودشان است تغییر
دهند؛ و هنگامی که خدا اراده‌سویی به قومی
(بخاطر اعمالشان) کند، هیچ چیز مانع آن نخواهد
شد و جز خدا، سرپرستی نخواهند داشت!]

(د) وجود یاوران خاص:

۱. اوصاف یاوران:

الف) مستضعفین

﴿وَ نُرِيدُ أَنْ نَمُنَّ عَلَى الَّذِينَ اسْتَضَعُّوا فِي
الْأَرْضِ وَ نَجْعَلَهُمْ أَئِمَّةً وَ نَجْعَلَهُمُ الْوَارِثِينَ﴾^۲
«ما می‌خواهیم بر مستضعفان زمین منت نهیم و
آنان را پیشوایان و وارثان روی زمین قرار دهیم!»

۱. رعد/۱۱

۲. قصص/۵۱

ب) عباد صالح:

* (وَ لَقَدْ كَتَبْنَا فِي الزَّبُورِ مِنْ بَعْدِ الذِّكْرِ أَنَّ الْأَرْضَ يَرِثُهَا عِبَادِيَ الصَّالِحُونَ).^۱

در «زبور» بعد از ذکر (تورات) نوشتیم: «بندگان شایسته‌ام وارث (حکومت) زمین خواهند شد.»

ج) ایمان و عمل صالح:

* (وَعَدَ اللَّهُ الَّذِينَ آمَنُوا مِنْكُمْ وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ لَيَسْتَخْلِفَنَّهُمْ فِي الْأَرْضِ).^۲

«خداوند به کسانی از شما که ایمان آورده و کارهای شایسته انجام داده‌اند وعده می‌دهد که قطعاً آنان را حکمران روی زمین خواهد کرد.»

د) صبر و پیروزی بر دشمن:

* (يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ حَرِّضِ الْمُؤْمِنِينَ عَلَى الْقِتَالِ إِنْ يَكُنْ مِنْكُمْ عِشْرُونَ صَابِرُونَ يَغْلِبُوا مِائَتِينَ وَإِنْ يَكُنْ مِنْكُمْ مِائَةٌ يَغْلِبُوا أَلْفًا مِنَ الَّذِينَ كَفَرُوا بِأَنَّهُمْ قَوْمٌ لَا يَفْقَهُونَ).^۳

ای پیامبر: مؤمنان را به جنگ (با دشمن) تشویق کن! هرگاه بیست نفر از شما با استقامت باشند، بر دویست نفر غلبه می‌کنند و اگر صد نفر باشند، بر هزار نفر از کسانی که کافر شدند، پیروز می‌گردند چرا که آنها گروهی هستند که نمی‌فهمند!

۱. انبیاء/ ۱۰۵

۲. نور/ ۵۵

۳. انفال/ ۶۵

۲. امتحان یاوران:

﴿ فَلَمَّا فَحَصَ طَالُوتُ بِالْجُنُودِ قَالَ إِنَّ اللَّهَ مُبْتَلِيكُمْ بِنَهَرٍ فَمَنْ شَرِبَ مِنْهُ فَلَيْسَ مِنِّي وَمَنْ لَمْ يَطْعَمْهُ فَإِنَّهُ مِنِّي إِلَّا مَنِ اغْتَرَفَ غُرْفَةً بِيَدِهِ فَشَرِبُوا مِنْهُ إِلَّا قَلِيلًا مِنْهُمْ فَلَمَّا جَاوَزَهُ هُوَ وَالَّذِينَ آمَنُوا مَعَهُ قَالُوا لَا طَاقَةَ لَنَا الْيَوْمَ بِجَالُوتَ وَجُنُودِهِ قَالَ الَّذِينَ يَظُنُّونَ أَنَّهُمْ مُلَاقُوا اللَّهَ كَمِ فِتْنَةٍ قَلِيلَةٍ غَلَبَتْ فِئَةٌ كَثِيرَةٌ بِإِذْنِ اللَّهِ وَاللَّهُ مَعَ الصَّابِرِينَ ٢١﴾

او هنگامی که طالوت (به فرماندهی لشکر بنی اسرائیل منصوب شد و) سپاهیان را با خود بیرون برد، به آنها گفت: «خداوند شما را به وسیله یک نهر آب، آزمایش می کند آنها که (به هنگام تشنگی) از آن بنوشند، از من نیستند و آنها که جز یک پیمانه با دست خود، بیشتر ننوشند، از من هستند، پس جز عده کمی، همگی از آن آب نوشیدند. سپس هنگامی که او و افرادی که با او ایمان آورده بودند، (و از بوته آزمایش، سالم به در آمدند) از آن نهر گذشتند، (از کمی نفرات خود، ناراحت شدند و) گفتند: «امروز، ما توانایی مقابله با (جالوت) و سپاهیان او را نداریم» اما آنها که می دانستند خدا را ملاقات خواهند کرد (و به روز رستاخیز، ایمان داشتند) گفتند: «چه بسیار گروه های کوچکی که به فرمان خدا، بر گروه های عظیمی پیروز شدند!» و خداوند، با صابران (و

۱. بقره/۲۴۹

۲. بحار الانوار، ج ۵۲، ص ۳۳۲

استقامت کنندگان است.۱

۳. تعداد یاران نسبت به کفار:

* (يا أَيُّهَا النَّبِيُّ حَرِّضِ الْمُؤْمِنِينَ عَلَى الْقِتَالِ
 إِنْ يَكُنْ مِنْكُمْ عَشْرُونَ صَابِرُونَ يَغْلِبُوا مِائَتِينَ
 وَإِنْ يَكُنْ مِنْكُمْ مِائَةٌ يَغْلِبُوا أَلْفًا مِنَ الَّذِينَ
 كَفَرُوا بِأَنَّهُمْ قَوْمٌ لَا يَفْقَهُونَ) * الْآنَ خَفَّفَ اللَّهُ
 عَنْكُمْ وَعَلِمَ أَنَّ فِيكُمْ ضَعْفًا فَإِنْ يَكُنْ مِنْكُمْ
 مِائَةٌ صَابِرَةٌ يَغْلِبُوا مِائَتِينَ وَإِنْ يَكُنْ مِنْكُمْ أَلْفٌ
 يَغْلِبُوا أَلْفِينَ بِإِذْنِ اللَّهِ وَاللَّهُ مَعَ الصَّابِرِينَ) ^۱

«ای پیامبر! مؤمنان را به جنگ (با دشمن) تشویق کن! هر گاه بیست نفر با استقامت از شما باشند، بر دویست نفر غلبه می کنند و اگر صد نفر باشند، بر هزار نفر از کسانی که کافر شدند، پیروز می گردند چرا که آنها گروهی هستند که نمی فهمند! * هم اکنون خداوند به شما تخفیف داد، و دانست که در شما ضعفی است بنابر این، هر گاه یکصد نفر با استقامت از شما باشند، بر دویست نفر پیروز می شوند و اگر یکهزار نفر باشند، بر دو هزار نفر به فرمان خدا غلبه خواهند کرد! و خدا با صابران است!»

۴. نحوه جمع شدن یاران امام:

* (أَيُّنَ مَا تَكُونُوا يَأْتِ بِكُمْ اللَّهُ جَمِيعًا إِنَّ اللَّهَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ) ^۱

«هر کجا که باشید خداوند همه شما را حاضر می کند زیرا او، بر هر کاری تواناست.»

۱. انفال/ ۶۵، ۶۶

۲. بقره/ ۱۴۸

۶. اقدامات دینی و اخلاقی حکومت امام زمان (عج) از دیدگاه قرآن:

۱_۲_۳. احیاء اقامه نماز، زکات و امر به معروف:

* (الَّذِينَ إِن مَكَّنَّاهُمْ فِي الْأَرْضِ أَقَامُوا الصَّلَاةَ وَ آتَوْا الزَّكَاةَ وَ أَمَرُوا بِالْمَعْرُوفِ وَ نَهَوْا عَنِ الْمُنْكَرِ وَ اللَّهُ عَاقِبَةُ الْأُمُورِ).^۱

«همان کسانی که هر گاه در زمین به آنها قدرت بخشیدیم، نماز را برپا می‌دارند، و زکات می‌دهند، و امر به معروف و نهی از منکر می‌کنند، و پایان همه کارها از آن خداست»

۴. قتل شیطان:

* (إِلَى يَوْمِ الْوَقْتِ الْمَعْلُومِ * قَالَ رَبِّ بِمَا أَغْوَيْتَنِي لِأُزَيِّنَنَّ لَهُمْ فِي الْأَرْضِ وَ لِأُغْوِيَنَّهُمْ أَجْمَعِينَ * إِلَّا عِبَادَكَ مِنْهُمُ الْمُخْلَصِينَ).^{۲،۳}

«(اما نه تا روز رستاخیز، بلکه) تا روز وقت معینی. شیطان گفت: «پروردگارا! چون مرا گمراه ساختی، من (نعمتهای مادی را) در زمین در نظر آنها زینت می‌دهم، و همگی را گمراه خواهم ساخت، مگر بندگان مخلصت را.»

۵. اجرای عدالت:

* (لَقَدْ أَرْسَلْنَا رُسُلَنَا بِالْبَيِّنَاتِ وَ أَنْزَلْنَا مَعَهُمُ الْكِتَابَ وَ الْمِيزَانَ لِيَقُومَ النَّاسُ بِالْقِسْطِ وَ أَنْزَلْنَا الْحَدِيدَ فِيهِ بَأْسٌ شَدِيدٌ وَ مَنَافِعُ لِلنَّاسِ وَ لِيَعْلَمَ اللَّهُ مَنْ يَنْصُرُهُ وَ رُسُلَهُ بِالْغَيْبِ إِنَّ اللَّهَ قَوِيٌّ

۱. حج / ۴۱

۲. حجر / ۳۸، ۳۹، ۴۰

۳. بحارالانوار، ج ۵۲، ص ۳۷۶

عَزِيزُ)۱

«ما رسولان خود را با دلایل روشن فرستادیم، و با آنها کتاب (آسمانی) و میزان (شناسایی حق از باطل و قوانین عادلانه) نازل کردیم تا مردم قیام به عدالت کنند و آهن را نازل کردیم که در آن نیروی شدید و منافی برای مردم است، تا خداوند بداند چه کسی او و رسولانش را یاری می‌کند بی‌آنکه او را ببیند، چرا که خداوند قوی و شکست‌ناپذیر است!»

تذکر: لازم به ذکر است آیات شریفه ذکر شده یا مستقیم یا به کمک روایات اهل بیت علیهم‌السلام و تفسیر مفسرین، دلالت بر حکومت و چگونگی حکومت حضرت مهدی علیه‌السلام دارد.

اهداف حکومت جهانی حضرت مهدی علیه السلام در پرتو قرآن در یک نگاه

«بندگی خدا»، (۵۵/نور)

الف) هدف عالی

۱. تشکیل حکومت جهانی
(۵۵/نور، ۱۰۵/انبیاء)
۲. ایجاد امنیت جهانی فراگیر
(۵۵/نور)
۳. حاکمیت مستضعفین (۵/قصص)
۴. حاکمیت صالحین، (۱۰۵/انبیاء)
۵. حاکمیت نظام امامت، (۳/مائده)
۶. حیات طیبه، (۹۷/نحل)
۷. آزادی از استکبار، (۵/قصص)
۸. پیروزی دین، (۳۲ و ۳۳/توبه)
۹. شادی مؤمنین، (۴/روم)
۱۰. ذلت کفار، (۱-۴/غاشیه)
۱۱. نزول برکات آسمانی
(۹۶/اعراف)
۱۲. روشنایی زمین به نور خدا
(۶۹/زمر)
۱۳. زنده شدن زمین، (۱۷/حدید)
۱۴. نمایش اقتدار مؤمنین به سران
کفار، (۶/قصص - ۲۴/جن)

ب) اهداف
متوسط

مقدمات و شرایط برپائی حکومت در یک نگاه

الف) رهبری الهی و آزمایش شده، (۱۲۴/ بقره)
 ب) برنامه، (۸۹/ نحل)
 ج) پذیرش و خواست عمومی، (رعد/ ۱۱)

مقدمات و شرایط برپائی حکومت از دیدگاه قرآن

د) وجود
 یاران
 خاص

۱.
 اوصاف
 یاوران

الف؛ مستضعفین
 (۵/ قصص)
 ب؛ عباد صالح
 (۱۰۵/ انبیاء)
 ج؛ ایمان و عمل
 صالح، (۵۵/ نور)
 د؛ صبر و پیروزی
 بر دشمن
 (۶۵/ انفال)

۲. امتحان یاوران، (۲۴۹/ بقره)
 ۳. تعداد یاران نسبت به کفار،
 (۶۶ و ۶۵/ انفال)
 ۴. نحوه جمع شدن یاران امام،
 (۱۴۸/ بقره)

مشخصات حکومت حضرت مهدی علیه السلام در روایات

۱. مرکز حکومت (مسجد)

✓ ابومیر می گوید امام صادق علیه السلام فرمود:

«ای ابامحمد! گویا می بینم که قائم آل محمد با خانواده اش در مسجد سهله فرود آمده است.» گفتم: آیا خانه او مسجد سهله است؟ فرمود: «آری؛ همان جا که منزلگاه ادريس پیامبر بوده است و هیچ پیامبری برانگیخته نشده، مگر آن که در آن مسجد نماز گزارده است. کسی که در آن اقامت کند، مانند کسی است که در خیمه رسول خدا صلی الله علیه و آله بوده است. هیچ مرد و زن مؤمنی نیست، مگر آن که دلش به سوی آن مسجد است. هر شب و روزی که می گذرد، فرشتگان الهی به آن مسجد پناه می برند و خدا را می پرستند. ای ابامحمد! اگر من هم نزدیک شما بودم، هیچ نمازی را جز در آن مسجد به جا نمی آوردم. آن گاه که قائم ما قیام کند، خداوند انتقام رسولش و همه ما را از دشمنان خواهد گرفت.»^۱

۱. کافی، ج ۳، ص ۴۹۵؛ کامل الزیارات، ص ۳۰؛ راوندی، قصص

الانبياء، ص ۸۰؛ التهذيب، ج ۶، ص ۳۱

✓ امام صادق علیه السلام از مسجد سهله یاد کرد و فرمود:
 «آن خانه صاحب ما (حضرت مهدی) است؛ زمانی
 که با خاندانش در آنجا سکونت گزینند.»^۱

✓ امام باقر علیه السلام می فرماید:
 «مهدی علیه السلام قیام می کند و به سوی کوفه می رود و
 منزلش را آنجا قرار می دهد.»^۲
 نیز آن حضرت می فرماید:

«هنگامی که قائم ما قیام کند و به کوفه برود،
 هیچ مؤمنی نیست، مگر آن که در آن شهر در
 کنار مهدی علیه السلام سکونت می گزیند یا به آن شهر
 می آید.»^۳

✓ حضرت امیر علیه السلام در این باره می فرماید:
 «روزگاری فرا رسد که اینجا (مسجد کوفه)
 نمازگاه و مصلاهی مهدی علیه السلام گردد.»^۴

ابوبکر حضرمی می گوید: (به امام باقر علیه السلام یا به امام
 صادق علیه السلام گفتم: کدام سرزمین پس از حرم خدا و حرم
 پیامبرش با فضیلت تر است؟ فرمود: «ای ابابکر! سرزمین
 کوفه که جایگاه پاکی است و در آن مسجد سهله قرار دارد و
 مسجدی که همه پیامبران در آن نماز خوانده اند و از آنجا
 عدالت الهی پدیدار می گردد و قائم خداوند و قیام کنندگان
 پس از او از همانجا خواهند بود. آنجا جایگاه پیامبران و
 جانشینان صالح آنان است.»^۵

۱. کافی، ج ۳، ص ۴۹۵، ارشاد، ص ۳۶۲؛ التهذیب، ج ۳، ص ۲۵۲

۲. راوندی، قصص الانبیاء، ص ۸۰؛ بحار الانوار، ج ۵۲، ص ۲۲۵

۳. بحار الانوار، ج ۵۲، ص ۳۸۵

۴. روضة الواعظین، ج ۲، ص ۳۲۷؛ اثبات الهداة، ج ۳، ص ۴۵۲

۵. کامل الزیارات، ص ۳۰، مستدرک الوسائل، ج ۳، ص ۴۱۶

محمد بن فضیل می گوید: قیامت برپا نمی شود تا اینکه همه مؤمنان در کوفه گرد آیند.^۱
✓ رسول خدا ﷺ می فرماید:

«حضرت مهدی علیه السلام نه یا ده سال حکومت می کند و خوشبخت ترین مردم نسبت به او مردم کوفه هستند.»^۲

از مجموعه روایات چنین فهمیده می شود که شهر کوفه پایگاه اصلی فعالیت ها و مرکز فرمانروایی امام زمان علیه السلام است.

۲. کارگزاران حکومت امام زمان علیه السلام

یکی از ارکان مهم هر حکومتی کارگزاران ارشد آن می باشد. شخصیت اخلاقی، استعداد سیاسی، هوشمندی دینی، قاطعیت در عمل و اقتدار اجرایی، شناخت قانون، سوابق درخشان و اصالت خانوادگی از جمله خصوصیات لازم این کارگزاران است. حضرت علی علیه السلام جناب مالک اشتر را به عنوان کارگزار ارشد سیاسی انتخاب می نماید و او را همراه با یک منشور حکومتی به مصر رهسپار می کند، از محتوای این منشور ایده های حکومتی حکومت علویان نمایان خواهد شد. برای دستیابی به یک چشم انداز حکومتی در دوران حکومت مهدوی، بهترین سند همین نامه حکومتی امیرالمؤمنین به مالک اشتر می باشد؛ چرا که اولاً ایده های حکومت مهدوی همان ایده های علوی است و ثانیاً بر اساس روایات و مستندات تاریخی، مالک اشتر نخعی یکی از کارگزاران ارشد حکومت مهدوی نیز می باشد. او در دوران حکومت عدالت گستر حضرت، رجعت می نماید و ایده های علوی را در حکومت مهدوی به اجرا در خواهد آورد.

۱. طوسی، غیبه، ص ۲۷۳؛ بحارالانوار، ج ۵۲، ص ۳۳

۲. فضل الکوفه، ص ۲۵؛ اثبات الهداة، ج ۳، ص ۶۰۹

در این جا نگاهی گذرا به شخصیت و صفات شخصی کارگزاران حکومت حضرت خواهیم داشت.
در کتاب چشم اندازی به حکومت مهدی علیه السلام چنین آمده است:^۱

در روایات، ترکیب دولت امام مهدی علیه السلام را از پیامبران، جانشینان آنان، تقوا پیشگان و صالحان روزگار و امت‌های پیشین و از سران و بزرگان اصحاب پیامبر صلی الله علیه و آله بیان می کند که نام برخی از آنان بدین گونه است:

«حضرت عیسی علیه السلام، هفت نفر از اصحاب کهف، یوشع وصی موسی علیه السلام، مؤمن آل فرعون، سلمان فارسی، ابودجانه انصاری، مالک اشتر نخعی و قبیله همدان.»

از حضرت عیسی علیه السلام در روایات با واژه‌های گوناگونی مانند: وزیر، جانشین، فرمانده و مسئول در حکومت یاد شده است.

عیسی علیه السلام به حضرت مهدی علیه السلام می گوید: «همانا من به عنوان وزیر فرستاده شده‌ام، نه امیر و فرمانروا.»^۲
حضرت عیسی علیه السلام وزیر حضرت قائم (عج) و پرده‌دار و جانشین آن حضرت است.^۳

آن گاه عیسی فرود می آید و مسئول دریافت اموال حضرت قائم علیه السلام می شود و اصحاب کهف نیز در پشت سر او خواهند بود.^۴

۱. چشم اندازی به حکومت، ص ۱۷۱

۲. ابن طاووس، ملاحم، ص ۸۳، ابن حماد، فتن، ص ۱۶۰

۳. غایة المرام، ص ۶۹۷؛ حلیة الابرار، ج ۲، ص ۶۲۰

۴. همان

✓ امام صادق علیه السلام می فرماید:

«هنگامی که حضرت قائم آل محمد علیه السلام قیام کند، هفده تن را از پشت کعبه زنده می گرداند که عبارتند از: پنج تن از قوم موسی علیه السلام آنان که به حق قضاوت کرده و با عدالت رفتار می کنند، هفت نفر از اصحاب کهف، یوشع وصی موسی، مؤمن آل فرعون، سلمان فارسی، ابادجانه انصاری و مالک اشتر.»^۱

در روایتی تعداد آنان بیست و هفت نفر ذکر شده است و قوم موسی را چهارده نفر بیان می کند^۲ و در روایت دیگری از مقدار نام برده است.^۳

۳. ترکیب سنی کارگزاران حکومت حضرت حجت (عج)

یکی از مشخصات حکومت حضرت مهدی علیه السلام جوان محوری و جوان باوری و سپردن حکومت به دست جوانان می باشد، جوانانی که دارای صفات بارز ایمانی و فضائل جامع انسانی هستند و به عنوان اصحاب المهدی وارد عرصه سیاست مهدوی خواهند شد و سکانداری امور اجتماعی را در

۱. عیاشی، تفسیر، ج ۲، ص ۳۲؛ دلائل الامامه، ص ۲۷۴

۲. اثبات الهداة، ج ۳، ص ۵۷۳

۳. مقدار از یاران پیامبر (ص) و علی (ع) است. در بزرگی شأن او همین بس که در روایتی آمده است: «خداوند به سبب هفت نفر که یکی از آنان مقدار است به شما رزق و روزی می دهد و به شما یاری می رساند و باران می فرستد.» او در موضوع خلافت و امامت امیرالمؤمنین (ع) پافشاری داشت و کوشش فراوان کرد. پیامبر (ص) درباره او فرمود: «خداوند مرا فرمان داد تا چهار تن را دوست بدارم: علی (ع)، مقدار، ابوذر و سلمان.» در روایت دیگری آمده است: «بهشت مشتاق مقدار است.» (معجم رجال الحدیث، ج

دست خواهند داشت.

✓ قال امیرالمؤمنین علیه السلام :

(اصحاب المهدی شبابٌ لاکهُول فیهم إلا مثل
کحل العین و الملح فی الزاد و أقل الزاد
الملح.)^۱

«همانا یاران قائم همگی جوانند و پیر در میانشان
نیست مگر به اندازه سرمه در چشم یا به قدر
نمک در توشه راه و کمترین چیز در توشه راه
نمک است.»

۴. ترکیب جنسیتی کارگزاران حضرت مهدی علیه السلام

یکی از موضوعات مهم در نظام حکومتی امام عصر علیه السلام
ترکیب کارگزاران حکومت حضرت از نظر جنسیتی است. بر
اساس روایات اهل بیت علیهم السلام، بیش از ۵۰ نفر از اصحاب و کادر
اصلی حکومت حضرت مهدی، از زنان قدیسه و کامله و
صالحه خواهند بود. این ترکیب جنسیتی بیانگر نقش مستقیم
زنان در سازمان حکومتی حضرت مهدی علیه السلام و نقش سازنده
آنان در شکل گیری تمدن مهدوی و عصر طلائی دین
محوری و عدالت محوری است.

در کتاب چشم اندازی به حکومت حضرت مهدی علیه السلام
درباره نقش زنان در قیام امام علیه السلام این گونه آمده است:

با بررسی روایات درباره نقش زنان پیش و پس از ظهور
حضرت مهدی علیه السلام به نکات قابل توجهی دست می یابیم. هر
چند طبق بعضی از روایات، اکثر پیروان دجال را یهود و زنان
تشکیل می دهند،^۲ ولی در کنار آنان، زنانی مؤمن و عقیف نیز

۱. بحارالانوار، ج ۵۲، ص ۳۳۳

۲. ابن حماد، فتن، ص ۹۵؛ ابن طاووس، ملاحم، ص ۶۴؛ الفتاوی

الحدیثیه، ص ۳۱؛ القول المختصر، ص ۲۳

هستند که در حفظ عقیده خود سخت کوش بوده، از اوضاع پیش از ظهور بسیار متأثرند.

برخی از زنان از ثبات قدم و روحیه جهادگرانه‌ای برخوردارند و هر جا که می‌روند با جنگ تبلیغاتی علیه دجال، ماهیت ضد انسانی او را آشکار می‌سازند.

بر پایه برخی از روایات چهار صد زن هنگام قیام مهدی علیه السلام، آن حضرت را همراهی می‌کنند و اکثر آنها در بخش بهداشت و درمان مشغول فعالیت می‌باشند. البته در روایات درباره تعداد زنانی که به هنگام قیام حضرت با او خواهند بود، اختلاف وجود دارد، برخی از روایات از سیزده زن نام می‌برند که هنگام ظهور حضرت مهدی علیه السلام با حضرتش می‌باشند و شاید آنان از کسانی هستند که از نیروهای ابتدایی مهدی علیه السلام می‌باشند. برخی از روایات نیز عدد زنانی را که به حضرت یاری می‌رسانند، هفت هزار و هشتصد نفر ذکر کرده است و آنان زنانی هستند که پس از قیام، حضرت را همراهی می‌کنند و در کارها به آن حضرت کمک می‌کنند.

در کتاب فتن، از ابن حماد آمده است:

(تعداد مؤمنان به هنگام خروج دجال، دوازده هزار مرد و هفت هزار و هفتصد یا هشتصد زن هستند.)^۱

✓ رسول خدا صلی الله علیه و آله می‌فرماید:

«عیسی بن مریم در بین هشتصد مرد و چهار صد زن فرود می‌آید که آنان از بهترین ساکنان روی زمین و از صالح‌ترین مردمان گذشته هستند.»^۲

۱. ابن حماد، فتن، ص ۱۵۱

۲. فردوس الاخبار، ج ۵، ص ۵۱۵؛ کنز العمال، ج ۱۴، ص ۳۳۸؛

التصریح، ص ۲۵۴

✓ امام باقر علیه السلام می فرماید:

«به خدا سوگند سبب و اندی نفر خواهند آمد و

پنجاه زن نیز در میان آنان است.»

✓ مفضل بن عمر می گوید: امام صادق علیه السلام فرمود:

«همراه حضرت قائم، سیزده زن هستند.» عرض

کردم: آنان چه می کنند و چه نقشی خواهند

داشت؟ فرمود: «زخمی ها را مداوا می کنند و از

بیماران پرستاری می نمایند؛ هم چنان که همراه

رسول خدا صلی الله علیه و آله بودند.» گفتم: آن سیزده نفر را نام

ببرید؟ فرمود: «قنوا دختر رشید، أم ایمن، حبابه

والبیه، سمیه مادر عمار یاسر، زبیده، أم خالد

أحمسیه، أم سعید حنفته، صیانه ماشطه و أم

خالد جهنیه...»^۱

در کتاب منتخب البصائر از دو زن به نام وتیره و احبشیه

نام برده شده است که از اصحاب و یاوران حضرت قائم علیه السلام

شمرده شده اند.^۲ برخی از روایات نیز تنها به همراه بودن زنان

با حضرت اکتفا کرده، و تعدادشان را ذکر نکرده اند.^۳

۱. دلایل الامامه، ص ۲۵۹؛ اثبات الهداة، ج ۳، ص ۷۵

۲. بیان الائمه، ج ۳، ص ۳۳۸

۳. چشم اندازی به حکومت مهدی (ع)، ص ۶۸-۶۹

ره‌آوردهای حکومت مهدوی از دیدگاه روایات

۱. رضایت عمومی مردم

✓ رسول خدا ﷺ می‌فرماید:

«شما را به مهدی، مردی از قریش بشارت می‌دهم
که ساکنان آسمان و زمین از خلافت و فرمانروایی
او خشنودند.»^۱

۲. امید به زندگی

یکی از شاخصه‌های موفقیت حکومتها، ارتقاء امید به
زندگی در شهروندان آنان است، در حکومت امام عصر عجل الله
امید به زندگی در همه ایجاد شده و ارتقاء می‌یابد.

صبح می‌گوید: در روزگار حضرت مهدی عجل الله خردسالان
آرزو می‌کنند ای کاش بزرگ بودند و بزرگسالان آرزوی
کودکی و خردسالی می‌نمایند.^۲

۳. تحوّل تربیتی و عقلانی در افراد

✓ قال رسول الله ﷺ :

«صنّفان من أمّتی إذا صلّحاً صلّح النّاس و إذا
فسّدا فسّدا النّاس: الأمراء و العلماء.»

---

۱. یتابع المودّه، ص ۴۳۱

۲. ابن حمّاد فتن، ص ۹۹

«از امت من دو دسته‌اند که اگر صالح شدند امت من صالح شوند و اگر فاسد شدند امت من فاسد گردند: یکی حکام و دیگری علماء»^۱

یکی از تأثیرات مهم حاکمیت صالحان و یا فاسدان، تأثیرات روحی، روانی و رفتاری بر افکار و رفتار شهروندان و مردم تحت حکومتشان می‌باشد، چرا که شیوه‌های حکومت و شخصیت حاکمان، مستقیم و غیر مستقیم همه طبقات اجتماعی را تحت تأثیر قرار می‌دهد.

✓ حضرت علی علیه السلام در این خصوص می‌فرمایند:

(اذا تَغَيَّرَ السُّلْطَانُ تَغَيَّرَ الزَّمَانُ)^۲

«هنگامی که حاکم تغییر کند، زمان و زمانه نیز تغییر می‌کند.»

و همچنین در کلمات حکیمانه آمده است:

(النَّاسُ عَلَى بَيْنِ مُلُوكِهِمْ)

«مردم بر روش فکری پادشاهان خود می‌باشند.»

قرآن کریم یکی از شیوه‌های حکومت فرعون را استخفاف (خوار و کوچک کردن) مردم اعلام می‌دارد.

(فَاسْتَخَفَّ قَوْمَهُ فَاَطَاعُوهُ)^۳

[فرعون] قوم خود را سبک شمرد، در نتیجه از او اطاعت کردند...

با ظهور حاکم مصلح معصوم و کارگزاران صالح ایشان صلاح و تقوی و اخلاق و معنویت و نورانیت همچون پرتو افشانی خورشید، روح و جان انسانها را گرما می‌بخشد و در آنان رشد، عقلانیت و آمادگی پذیرش دین و عمل به قوانین

۱. ارشاد القلوب، ۷۰/۱

۲. نامه ۳۱ نهج البلاغه

۳. زخرف/۵۴

الهی و حاکمیت اخلاق را فراهم می آورد.

در کتاب چشم اندازی به حکومت مهدی (ص ۱۸۶-۱۸۵) آمده است:

✓ [مفضل بن عمر می گویند: امام صادق علیه السلام می فرمود: «هنگامی که قائم ما قیام کند، شخص شب را به صبح می رساند، در حالی که نادان، ترسو و بخیل است و به هنگام صبح، داناترین مردم، شجاع ترین آنان و بخشنده ترین انسان هاست و پیشاپیش امام در حرکت خواهد بود.»^۱

✓ حضرت علی علیه السلام می فرماید: «هنگامی که قائم ما قیام کند... کینه های بندگان نسبت به یکدیگر از دلهایشان زدوده می گردد.»^۲

✓ نیز پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله در این باره می فرماید: «... در آن روزگار کینه ها و دشمنی ها از دلها زدوده خواهد گشت.»^۳

درباره نابودی فساد اخلاقی و انحراف، پیشوای دوم شیعیان می فرماید:

«خداوند در آخرالزمان مردی را برمی انگیزد که کسی از منحرفان و فاسدان نمی ماند مگر اینکه اصلاح گردد.»^۴

یکی از ویژگی های روزگار حضرت مهدی علیه السلام این است که حرص و طمع از میان می رود و روح بی نیازی در انسان ها

۱. وافی، ج ۲، ص ۱۱۳، به نقل از: فتوحات مکیه

۲. خصال، ج ۲، ص ۲۵۴، ح ۱۰۵۱

۳. همان

۴. منن الرحمن، ج ۲، ص ۴۲؛ اثبات الهداء، ج ۳، ص ۵۲۴؛ به نقل از: امیر المؤمنین (ع)

پدیدار می شود.

✓ رسول خدا ﷺ می فرماید:

«زمانی که حضرت مهدی علیه السلام قیام کند، خداوند، غنا و بی نیازی را در دل بندگان می نهد؛ به گونه ای که حضرت اعلام می کند: «هر کس به مال و ثروت نیاز دارد، بیاید»؛ ولی برای آن، کسی پیشقدم نمی شود.»^۱

نکته جالب توجه در این روایت این است که در حدیث، واژه «عباد» به کار رفته است؛ یعنی این دگرگونی روحی به گروه ویژه ای اختصاص ندارد؛ بلکه این دگرگونی درونی در همه انسان ها پدید می آید.

✓ هم چنین آن حضرت می فرماید:

«شما را به مهدی علیه السلام بشارت می دهم که به سوی مردم برانگیخته می گردد؛ در حالی که زلزله ها و اختلاف بر مردم چیره است. آن گاه زمین را پر از عدل و داد می کند؛ چنان که پر از ستم و جور شده است و ساکنان زمین و آسمان از او خشنود می گردند. خداوند دل های امت محمد صلی الله علیه و آله را سرشار از بی نیازی می کند؛ به گونه ای که منادی ندا می دهد، هر کس به مالی نیاز دارد؛ بیاید (تا نیازش رفع شود) ولی جز یک نفر کسی نمی آید. آن گاه حضرت مهدی علیه السلام به او می فرماید: «نزد خزانه دار برو و بگو مهدی دستور داده است که به من مال و ثروت بدهی.» خزانه دار می گوید: دو دستی پول ها را جمع کن. او نیز پول ها را در دامن

۱. ابن طاووس، ملاحم، ص ۷۱؛ احقاق الحق، ج ۱۳، ص ۱۸۶؛

الشیعه و الرجعه، ج ۱، ص ۲۷

خود می‌ریزد؛ ولی هنوز از آنجا بیرون نرفته است که از رفتار خویش پشیمان می‌گردد و با خود می‌گوید: چه شد که من طمعکارترین امت پیامبر ﷺ شدم؟ آیا کسی که سبب غنا و بی‌نیازی آنان گشت، از بی‌نیاز کردن من ناتوان است؟ آن‌گاه باز می‌گردد تا اموال را باز گرداند؛ اما خزانه‌دار نمی‌پذیرد و می‌گوید: ما چیزی را که بخشیدیم پس نمی‌گیریم!^۱

در روایت جمله (یملأ قلوب أمة محمد) به کار رفته است که شایسته دقت است؛ زیرا غنا و بی‌نیازی مطرح نیست؛ بلکه استغنا و بی‌نیازی روح مطرح است و ممکن است انسان فقیر باشد، ولی روحی بی‌نیاز داشته باشد. در این روایت، جمله (یملأ قلوب) آمده است که می‌رساند قلب‌های آنان پر از حس بی‌نیازی است و افزون بر آن از نظر مالی نیز در وضعیت خوبی به سر می‌برند.

✓ امام باقر علیه السلام می‌فرماید:

«هنگامی که حضرت قائم ما قیام کند، دستش را بر سر بندگان خدا می‌گذارد و خرده‌هایشان را جمع کرده (تمرکز می‌بخشد و رشد می‌دهد) و اخلاقشان را کامل می‌کند.»^۲

امام زمان علیه السلام چون دستورات اسلامی را به‌طور کامل اجرا می‌کند، باعث رشد فکری مردم می‌شود و هدف پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله که می‌فرماید: «برای به کمال رساندن اخلاق مردم مبعوث شدم» تحقق می‌یابد.

۱. احمد، مسند، ج ۳، ص ۵۲، ۳۷؛ جامع احادیث الشیعه، ج ۱، ص

۳۴؛ احقاق الحق، ج ۱۳، ص ۱۴۶

۲. بحار الانوار، ج ۵۲، ص ۳۳۶

✓ رسول خدا ﷺ به حضرت فاطمه علیها السلام می فرماید:

«خداوند از نسل این دو (حسن و حسین علیهما السلام) شخصی را برمی انگیزد که دزهای گمراهی را می گشاید و دل های سیاه قفل خورده را تسخیر می نماید.»^۱

✓ امام باقر علیه السلام می فرماید:

امیر مؤمنان علیه السلام فرمود: «مردی از فرزندانم ظهور می کند... و دستش را بر سر بندگان خدا می گذارد. آن گاه هیچ مؤمنی نمی ماند، مگر این که، دلش از پاره های بزرگ آهن و سندان محکم تر می شود و توان چهل مرد را دارد.»^۲

مردم در روزگار حضرت قائم علیه السلام فریبندگی دنیا را باور کرده، همه گرفتاری ها و گناهان را از آن می دانند و از نظر ایمان و تقوا به حدی می رسند که دیگر دنیا مایه فریب آنان نمی شود.

✓ رسول خدا ﷺ می فرماید:

«زمین بهترین چیزهایی که در دل دارد، بیرون می ریزد؛ مانند پاره های طلا و نقره. آنگاه قاتل می آید و چنین می گوید: برای اینها دست به قتل زدم و کسی که قطع رحم کرده است؛ می گوید: این باعث قطع رحم شده بود. دزد می گوید: برای این دستم بریده شد. پس همگی طلا را رها می کنند و چیزی از آن بر نمی دارند.»^۳

۱. عقد الدرر، ص ۱۵۲؛ احقاق الحق، ج ۱۳، ص ۱۱۶

۲. کمال الدین، ج ۲، ص ۶۵۳

۳. مسلم، صحیح، ج ۲، ص ۷۰۱

۴. چشم اندازی به حکومت مهدی (ع)، ۱۸۴-۱۸۶

۴. شکوفائی علم و دانش

یکی از وظایف حاکمان، جهل زدائی و براندازی نادانی و ضعف فکری از بین طبقات اجتماعی و ایجاد فضای علمی، دانش پژوهی و شکوفائی استعدادها می باشد. وجود جهل و نادانی، نشانه بی کفایتی حاکمان و حاکمیت استعمار در جوامع انسانی است. یکی از مشخصات حکومتی حضرت حجت علیه السلام انفجار علم و دانش و ایجاد جهش علمی و ترقی اطلاعات و فن آوری به خصوص علوم حقیقی و تکامل آفرین است.

در کتاب چشم اندازی به حکومت مهدی علیه السلام (صفحه ۱۷۸) آمده است:

✓ امام صادق علیه السلام می فرماید:

«علم و دانش، بیست و هفت حرف است و همه آن چه پیامبران آورده اند، تنها دو حرف است و مردم تاکنون جز با آن دو حرف (با حرف های دیگر) آشنایی ندارند و هنگامی که قائم ما قیام کند، بیست و پنج حرف دیگر را بیرون آورده، آن را بین مردم نشر و گسترش می دهد و آن دو حرف را نیز ضمیمه می کند و مجموع بیست و هفت حرف را در میان مردم منتشر می سازد.»^۱

✓ امام باقر علیه السلام می فرماید:

«دانش به کتاب خداوند عزوجل و سنت پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله، در قلب مهدی ما می روید؛ چنان که گیاهی در بهترین کیفیت خود رشد می کند. هر کس از شما که تا روزگار ظهور حضرتش باقی بود و او را ملاقات کرد، به هنگام دیدار با ایشان

۱. خرائج، ج ۲، ص ۸۴۱، مختصر الدرجات، ص ۱۱۷، بحار الانوار، ج ۵۲، ص ۳۲۶

بگوید: سلام بر شما ای خاندان رحمت و نبوت و گنجینه دانش، و جایگاه رسالت.^۱
 نیز آن حضرت می فرماید:

«این امر (حکومت جهانی اسلام) در شأن کسی است که سن او (به هنگام امامت) از همه ما کم تر و یاد او از همه ما دل نشین تر است. خداوند علم و دانش را به اومی دهد و هرگز او را به خود وا نمی گذارد.»^۲

آن حضرت در سخن دیگری می فرماید:
 «امامی که قرآن، دانش و سلاح نزد اوست، از ماست.»^۳

۵. امنیت

یکی از بنیادی ترین شاخصه های حکومت مهدوی، برقراری امنیت و باز گرداندن و تثبیت امنیت عمومی، امنیت زنان، امنیت راهها، امنیت در روابط اقتصادی و حتی امنیت بین حیوانات می باشد. در روایات دینی امنیت را نعمتی ناشناخته معرفی می نماید که در صورت فقدان آن بشر به اهمیت آن پی می برد.

✓ قال رسول الله ﷺ: (نعمتان مكفورتان، الأمن و العافية).^۴ «دو نعمت است که کفران می شوند، امنیت و سلامت.»

۱. کمال الدین، ج ۲، ص ۶۵۳؛ العدد القویه، ص ۶۵، اثبات الهداة، ج ۳، ص ۴۹۱؛ حلیة الابزار، ج ۳، ص ۶۳۹؛ بحار الانوار، ج ۵۱، ص ۳۶ و ج ۵۲، ص ۳۱۷

۲. مثالب النواصب، ج ۱، ص ۲۲۲

۳. همان

۴. بحار الانوار، ج ۸۱، ص ۱۷۰

این نعمت معنوی، هدیه‌ای الهی در عصر ظهور حکومت
طلائی حضرت بقیة الله (عج) برای بشر است.

در کتاب چشم‌اندازی بر حکومت مهدی (عج) آمده است:
[امام صادق علیه السلام در تفسیر دو آیه (سَبِّحُوا فِيهَا لِيَالِي
وَأَيَّامًا آمِنِينَ)^۱ (وَمَنْ دَخَلَهُ كَانَ آمِنًا)^۲] می‌فرمایند:
مراد از آیه اول، همراهی با قائم ما اهل بیت است. نیز
سخن خداوند که فرمود: «هر کس در آن وارد شود در امان
است» یعنی کسی که دست بیعت به او دهد و در بیعت
حضرتش وارد شود و از یاران و اصحاب حضرتش گردد،
در امان خواهد بود.»

علی بن عقبه از پدرش نقل می‌کند: روزگاری که حضرت
قائم ظهور می‌کند، به عدالت حکم می‌نماید و ستم در
حکومتش برچیده می‌شود و به سبب وجود آن حضرت، راه‌ها
و جاده‌ها امن می‌گردد.^۳

قتاده می‌گوید: حضرت مهدی علیه السلام بهترین انسان‌هاست...
در زمان او زمین از چنان امنیتی برخوردار می‌گردد که زنی به
همراه پنج زن دیگر، بدون همراه داشتن مردی، به حج
می‌روند و از چیزی ترس ندارند.^۴

عدی بن حاتم می‌گوید: به یقین روزی فرا می‌رسد که
زنی ناتوان، به تنهایی از حیره (در نزدیکی نجف) به زیارت
خانه خدا می‌رود و از کسی جز خدا نمی‌ترسد.^۵

۱. سبأ/ ۱۸

۲. آل عمران/ ۹۸

۳. علل الشرایع، ج ۱، ص ۸۳

۴. ابن حماد، فتن، ص ۹۸

۵. فردوس الاخبار، ج ۳، ص ۴۹۱

✓ رسول خدا ﷺ می فرمایند:

«هنگامی که عیسی بن مریم از آسمان به زمین آید و دجال را به قتل رساند...: چوپان به گوسفندان خود می گوید: برای چرا به فلان مکان بروید و در این ساعت باز گردید! گله گوسفندی میان دو کشتزار وارد می شوند؛ ولی هرگز به خوشه‌ای از آن تعدی نمی کنند و شاخه‌ای از آن را با پای خود نمی شکنند.»^۱

✓ رسول خدا ﷺ می فرماید:

«... زمین را از عدالت پر می کند تا جایی که مردم به فطرت خویش باز می گردند، نه خونی به ناحق ریخته می شود و نه خوابیده‌ای را بیدار می کنند.»^۲

ابن عباس درباره گسترش امنیت در روزگار مهدی علیه السلام می گوید: حتی در آن عصر، گرگ، گوسفند راه نمی برد و شیر، گاو را از بین نمی برد و مار به انسان آسیبی نمی رساند و موش، انبانی را نمی جود و به آن دستبرد نمی زند.^۳

✓ امیر المؤمنین علیه السلام می فرماید:

«هرگاه قائم ما قیام کند، آسمان باران‌های خود را می بارد و درندگان با چارپایان از در آشتی وارد

۱. ابن طاووس، ملاحم، ص ۹۷

۲. ابن حماد، فتن، ص ۹۹؛ متقی هندی، برهان، ص ۷۸؛ ابن طاووس، ملاحم، ص ۷۰؛ رک: عقدالدرر، ص ۱۵۶؛ القبول المختصر، ص ۱۹؛ سفارینی، لوائح، ج ۲، ص ۱۲؛ طوسی، غیبه ۲۷۴، خرائج، ج ۳، ص ۱۱۴۹؛ اثبات الهداة، ج ۳، ص ۵۱۴، بحارالانوار، ج ۵۲، ص ۲۹۰

۳. بحارالانوار، ج ۱، ص ۶۱؛ بیهقی، سنن، ج ۹، ص ۱۸۰

می‌شوند و با انسان‌ها کاری ندارند تا جایی که زنی از عراق به شام می‌رود؛ بدون اینکه درنده‌ای او را نگران سازد و یا از درنده‌ای بترسد.^۱ نیز آن حضرت می‌فرماید:

الشکر مهدی علیه السلام ارتش «أعور دجال» را نابود می‌سازد و زمین را از وجود آن پاک می‌کند. از آن پس مهدی فرمانروایی شرق و غرب زمین را به دست می‌گیرد و از جابلقا تا جابرسا را می‌گشاید و بر همه کشورهای چیره می‌شود و حکومت و فرمانروایی او تثبیت می‌گردد.^۲

آن حضرت با مردم به عدالت رفتار می‌کند تا جایی که گوسفند در کنار گریه به چریدن مشغول است و کودکان با عقرب بازی می‌کنند؛ بدون اینکه آسیبی به آنان برسد. بدی‌ها از بین می‌رود و نیکی‌ها بر جای می‌ماند. ✓ در روایتی آمده است:

«قیامت برپا نمی‌شود تا اینکه حضرت عیسی فرود آید... و گریه در گله‌ای از گوسفند، همانند سنگ گله باشد و شیر در گله شتر، گویی بچه شتر یا جفت آن است.»^۳

لازم به ذکر است یکی از بحران‌های امروز و دیروز بشر، بحران ناامنی در همه ابعاد و عرصه‌های زندگی انسان می‌باشد.

۱. صدوق، خصال، باب ۴۰: ص ۲۵۵

۲. ینابیع المودة، ۴۲۲؛ احقاق الحق، ج ۱۳، ص ۳۴۱

۳. ابن حماد، فتن، ص ۱۶۲

۴. چشم‌اندازی به حکومت مهدی (ع)، ص ۱۸۸

۶. شکوفایی اقتصادی

از مشخصات حاکمان و حکومت‌های قبل از حکومت حضرت مهدی علیه السلام، نابسامانی اقتصادی، اختلاف طبقاتی شدید، ظلم اقتصادی، استعمار، استثمار و بهره‌کشی از طبقات پایین و عدم رعایت اخلاق اقتصادی در مبادلات و معاملات است. در دوران حکومت امام عصر علیه السلام، یکی از تحولات اساسی و بنیادین، تحویل در اقتصاد و تغییر دیدگاه‌ها نسبت به ثروت و اقتصاد و حاکمیت اخلاق بر روابط اقتصادی است. وجود عنصر تقوی و اخلاق، موجب برکت، خیر و سلامت اقتصادی شده و باعث فراوانی پول، عدم احتکار، گرانفروشی، خیانت اقتصادی و وفور محصولات و تولیدات می‌شود.

در قرآن یکی از رسالت‌های انبیاء سازماندهی اقتصادی و ایجاد سلامت اقتصادی در جامعه قلمداد شده است.

﴿ وَ أَوْفُوا الْكَيْلَ إِذَا كِلْتُمْ وَ زِنُوا بِالْقِسْطَاسِ الْمُسْتَقِيمِ ذَٰلِكَ خَيْرٌ وَ أَحْسَنُ تَأْوِيلًا ﴾^۱

«و هنگامی که پیمان‌ها می‌کنید، حق پیمان‌ها را ادا نمایید، و با ترازوی درست وزن کنید این برای شما بهتر، و عاقبتش نیکوتر است.»

همچنین آیات متعددی از قرآن، ناظر به اخلاق اقتصادی و بیان احکام اقتصادی اسلام است و روایات فراوانی نیز از اهل بیت علیهم السلام در خصوص احکام، آداب و اهمیت تجارت و امور اقتصادی آمده است.

﴿ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَأْكُلُوا أَمْوَالَكُمْ بَيْنَكُمْ بِالْبَاطِلِ إِلَّا أَنْ تَكُونَ تِجَارَةً عَنْ تَرَاضٍ مِنْكُمْ وَلَا تَقْتُلُوا أَنْفُسَكُمْ إِنَّ اللَّهَ كَانَ بِكُمْ رَحِيمًا ﴾^۲

۱. اسراء / ۳۵

۲. المیزان، ۲۰۲۳

«ای کسانی که ایمان آورده‌اید! اموال یکدیگر را به باطل (و از طریق نامشروع) نخورید؛ مگر اینکه تجارتی با رضایت طرفین شما انجام گیرد و خودکشی نکنید! خداوند نسبت به شما مهربان است.»

✓ امام علی علیه السلام:

(تَعَرَّضُوا لِلتَّجَارَاتِ، فَإِنَّ لَكُمْ فِيهَا غِنًى عَمَّا فِي أَيْدِي النَّاسِ، وَ إِنَّ اللَّهَ عَزَّوَجَلَّ يُحِبُّ الْمُحْتَرِفَ الْأَمِينَ.)^۱

«به کارهای تجاری بپردازید که بازرگانی، شما را از مال دیگران بی‌نیاز می‌کند. خدای عزوجل پیشه‌ور درستکار را دوست دارد.»

✓ امام الصادق علیه السلام:

(تَرَكَ التَّجَارَةَ يَنْقُصُ الْعَقْلَ.)^۲

«تجارت نکردن، عقل و خرد را می‌کاهد.»

✓ امام الصادق علیه السلام:

(و قد سأل عن مُعَاذِ بَيْعِ الْكَرَابِيسِ، فَقِيلَ تَرَكَ التَّجَارَةَ. - : عَمَلُ الشَّيْطَانِ، مَنْ تَرَكَ التَّجَارَةَ ذَهَبَ ثُلُثًا عَقْلِهِ، أَمَا عَلِمَ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَدِمَتْ عَلَيْهِ مِنَ الشَّامِ فَاشْتَرَى مِنْهَا وَاتَّجَرَ قَرِيبَ فِيهَا مَا قَضَى دَيْنَهُ؟)^۳

امام صادق علیه السلام از معاذ کرباس فروش جويا شد، عرض شد، ترک تجارت کرده است. فرمود: ترک تجارت عملی شیطانی است. کسی که تجارت را

۱. وسائل الشیعه، ۶/۴/۱۲؛ میزان الحکمه، ح ۲۰۲۳

۲. میزان ۲۰۲۶، الکافی، ۱/۱۴۸/۵

۳. میزان الحکمه، ۲۰۳۰؛ وسائل الشیعه، ۱۰/۸/۱۲

رها کند دوسوم عقلش پریده است. مگر نمی داند که کاروانی از شام آمد و پیامبر از آن کالا خرید و با آنها تجارت کرد و سودی برد که با آن وام خود را پرداخت.

بر این اساس یکی از رسالتهای حکومتی حضرت مهدی علیه السلام، که همان رسالت انبیاء الهی است، ایجاد عدالت اقتصادی و سلامت در گردش پول و ایجاد توازن و نفی ستم اقتصادی است.

در کتاب چشم اندازی به حکومت مهدی آمده است:

[آنچه از روایات در این زمینه استفاده می شود، این است که در اثر بهبود وضع اقتصادی، فقر و تهیدستی از جامعه بشری ریشه کن می شود و به شخص نیازمند به اندازه ای مال و ثروت داده می شود که توان بردن آن را نداشته باشد و وضعیت عمومی جامعه چنان بهبود می یابد که دارندگان زکات برای رساندن آن به نیازمندان به رنج می افتند.]

✓ امام باقر علیه السلام می فرماید:

«هنگامی که قائم اهل بیت قیام کند، بیت المال را به گونه ای یکسان در میان مردم قسمت کرده، به عدالت در میان مردم رفتار می کند. ثروت های روی زمین (مانند خمس و زکات) و ثروت های زیر زمین (مانند گنج ها و معادن) نزد آن حضرت گرد می آید. آن گاه حضرت به مردم خطاب می کند: «بیابید و بگیرید آنچه را که برایش خویشاوندی را قطع می کردید و به خونریزی و گناهان دست می زدید. او چنان اموال می بخشد که کسی پیش از او چنان نکرده است.»^۱

۱. علل الشرایع، ص ۱۶۱

✓ رسول خدا ﷺ می فرماید:

«در آخرالزمان، خلیفه‌ای ظهور می کند که مال را بدون شمارش می بخشد.»^۱

✓ رسول خدا ﷺ می فرماید:

«در روزگار ناامیدی و پیدایش فتنه‌ها، شخصی به نام مهدی ظهور می کند که بخشش‌های او بر مردم؛ گوارا خواهد بود.»^۲

بخشش مهدی علیه السلام پدران و بدون منت است. بنابراین، گوارا می باشد. برخلاف بخشش دیگران که به قیمت بندگی، یا دین فروشی یا گرو گذاشتن آبرو تمام می شود. نیز آن حضرت می فرماید:

«شخصی از قریش پدیدار می گردد... و در میان مردم اموال را تقسیم می کند و به سنت پیامبرشان رفتار می نماید.»^۳

به بیانی دیگر، دولت مهدی علیه السلام نه تنها کسری بودجه ندارد، بلکه درآمد آن بر بودجه‌اش افزونی دارد.

✓ امام صادق علیه السلام می فرماید:

«هنگامی که قائم ما قیام کند... زمین گنج‌های خود را بیرون ریخته، آشکار می کند؛ به گونه‌ای که مردم با چشم خود، آن را بر روی زمین می بینند و دارندگان زکات سراغ کسی را می گیرند که نیازمند باشد تا زکاتشان را به او بدهند؛ ولی کسی یافت نمی شود و مردم - از فضل و بخشش

۱. ابن حنّاد، فتن، ص ۹۸

۲. شافعی، بیان، ص ۱۲۴

۳. ابی داوود، سنن، ج ۴، ص ۱۰۸

خداوند از دیگران بی نیاز می گردند.»^۱

علی بن عقبه نقل می کند: «در آن روزگار، کسی جایی را برای دادن صدقات و صرف پول در راه نیک نمی یابد؛ زیرا بی نیازی همه مؤمنان را فرا گرفته است.»^۲

امام باقر علیه السلام می فرماید:

✓ «مردم مالیات خود را بر گردن گذاشته، به

سوی مهدی علیه السلام می روند. خداوند به شیعیان ما در زندگی رفاه و آسایش داده است و آنان در بی نیازی به سر می برند و اگر لطف و سعادت خداوند آنان را در بر نمی گرفت، با آن بی نیازی، سرکشی می کردند.»^۳

✓ «حضرت مهدی علیه السلام سالی دوبار عطایایی به مردم می دهد. آن حضرت ماهی دوبار حقوق می دهد و بین مردم یکسان رفتار کرده، به گونه ای که فرد نیازمند به زکات، در جامعه یافت نمی شود. دارندگان زکات، سهم فقیران را نزد آنان می آورند؛ ولی آنان نمی پذیرند. به ناچار اموال را در کیسه های مخصوص پول می گذارند و در محله های شیعه می چرخانند؛ ولی آنان می گویند ما را به درهم های شما نیازی نیست.»^۴

۱. مفید، ارشاد، ص ۳۶۳؛ بحارالانوار، ج ۵۲، ص ۳۳۷

۲. مفید، ارشاد، ص ۳۴۴؛ بحارالانوار، ج ۵۲، ص ۳۳۹

۳. بحارالانوار، ج ۵۲، ص ۳۴۵

۴. نعمانی، غیبه، ص ۲۳۸؛ حلیة الأبرار، ج ۲، ص ۶۲۴؛ بحارالانوار،

ج ۵۲، ص ۳۹۰

رسول خدا ﷺ می فرماید:

✓ «در روزگار پایانی زندگانی امت من، حضرت مهدی ظهور می کند... و دام و گوسفند فراوان می گردد.»^۱

✓ «در آن عصر گله‌های دام وجود دارند و به زندگی ادامه می دهند.»^۲

در سخن پیامبر ﷺ نکته‌ای وجود دارد و آن این است که گویا پیش از آن عصر، در اثر کمبود آب و علوفه و گسترش بیماری‌ها، دام‌ها تلف می شوند.
فی‌آن حضرت می فرماید:

✓ «پس از کشته شدن دجال، خداوند به گله‌ها برکت می دهد؛ به گونه‌ای که بچه شتری (که در سن آمادگی برای بارداری است) گروهی از مردم را سیر می کند و گوساله‌ای، غذای قبیله‌ای را فراهم می سازد و بزغاله‌ای، برای سیر کردن گروهی کافی است.»^۳

۱. حاکم، مستدرک، ج ۴، عقد الدرر، ص ۱۴۴؛ متقی هندی، برهان، ص ۸۴؛ کشف الغمه، ج ۳، ص ۲۶۰؛ احقاق الحق، ج ۱۳، ص ۲۱۵؛ بحار الانوار، ج ۵۱، ص ۸۱؛ الشیعه و الرجعه، ج ۱، ص ۲۱۴

۲. جامع الاحادیث، ج ۸، ص ۷۷؛ احقاق الحق، ج ۱۳، ص ۲۱۵ و ج ۱۹، ص ۶۸۱

۳. ابن حنبل، فتن، ص ۱۴۸

۴. چشم اندازی به حکومت مهدی (ع)، ص ۱۹۷

۷. سیستم قضائی عادلانه در حکومت مهدوی

یکی از اهداف انبیاء الهی ایجاد سیستم قضائی عادلانه جهت فصل خصومتها و حل اختلافات و پیشگیری از ظلم و ستم و نابرابری می باشد.

✓ قرآن کریم می فرماید:

(يَا دَاوُدَ إِنَّا جَعَلْنَاكَ خَلِيفَةً فِي الْأَرْضِ فَاحْكُم بَيْنَ النَّاسِ بِالْحَقِّ.) «ای داوود! ما تو را خلیفه (و نماینده خود) در زمین قرار دادیم؛ پس در میان مردم به حق داوری کن...»

همچنین یکی از شئون مهم پیامبر در امر رسالت شأن قضایی ایشان بوده است.

✓ قرآن کریم می فرماید:

(وَإِنْ حَكَمْتَ فَاحْكُم بَيْنَهُم بِالْقِسْطِ إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الْمُقْسِطِينَ.)^۱

«و اگر میان آنها داوری کنی، با عدالت داوری کن، که خدا عادلان را دوست دارد.»

در اهمیت، برکات و آثار حکم عادلانه قضائی در روایات چنین آمده است:

✓ قال رسول الله ﷺ:

(إِقَامَةُ حَدِّ خَيْرٌ مِنْ مَطَرٍ أَرْبَعِينَ صَبَاحًا.)^۲
 اجرای یک حد (از حدود الهی) بهتر از باران
 چهل بامداد است.

از سوئی یکی از ارکان اصلی هر سیستم حکومتی، سیستم قضائی آن می باشد که با نگاهی گذرا به گذشته و حال تاریخ حکومتها، وجود فساد در سیستم قضائی آنان به

۱. مائده / ۴۲

۲. الکافی، ج ۳، ص ۱۷۴

راحتی آشکار می‌باشد. عدم وجود قضات کارآمد، صالح، با تقوی و منصف، فقدان قوانین عادلانه، قضات و سیستم‌های فاسد و ناکارآمد، از جمله علت‌های وجود انواع مفسد، قتل، غارتها، خیانتها و ناهنجاری فردی، خانوادگی و اجتماعی می‌باشد.

یکی از نویدهای مبارک برای بشریت فردا، در نتیجه حکومت جهانی امام عصر، سیستم قضائی عادلانه، همراه با قوانین و قضات عدالت محور می‌باشد. این سیستم ضمن اصلاح نابرابرهای گذشته، شیوه قضائی خود را بر اساس سنت محمدی - علوی سامان می‌دهد.

✓ امام صادق علیه السلام می‌فرماید:

«هنگامی که قائم آل محمد علیهم السلام قیام کند، از پشت کعبه هفده نفر را بیرون می‌آورد. پنج نفر از قوم موسی هستند که به حق قضاوت می‌کنند... و هفت نفر از اصحاب کهف، یوشع وصی موسی، مؤمن آل فرعون، سلمان فارسی، ابودجانه، و مالک اشتر.»^۱

ابوبصیر از امام صادق علیه السلام پرسید: آیا جز این گروه (سی صد و سیزده نفر) افراد دیگری در پشت کعبه نیستند؟ حضرت فرمود: «آری، مؤمنان دیگری نیز هستند؛ ولی این گروه فقها، نخبگان، حاکمان و قاضیانی خواهند بود که پیش‌رو (سینه) و پشت سرشان را حضرت دست می‌گذارند و مسح می‌کند و در پی آن، هیچ قضاوتی بر آنان دشوار نخواهد بود.»^۲

۱. چشم‌اندازی به حکومت مهدی (ع) به نقل از اثبات الهداة، ج ۴،

۲. چشم‌اندازی به حکومت مهدی (ع)، به نقل از ابن طاووس،

✓ امام باقر علیه السلام می فرماید:

«پس از ظهور مهدی علیه السلام هیچ حقی از کسی برعهده دیگری نمی ماند، مگر آنکه حضرت آن را باز می ستاند و به صاحب حق می دهد.»^۱

✓ امام صادق علیه السلام می فرماید:

«هنگامی که قائم آل محمد صلی الله علیه و آله قیام کند، به حکم و قضاوت داوود پیامبر، قضاوت می کند و به شاهد و برهان نیازی ندارد. خداوند (احکام الهی را) به او الهام می کند و او نیز بر طبق دانش خود رفتار می نماید و بر طبق آن قضاوت می کند.»^۲

همچنین گفته شده است: اندازه و حدود پس گیری حقوق از بین رفته در روزگار مهدی علیه السلام بدان اندازه است که اگر حقی از کسی در زیر دندان دیگری باشد، حضرت آن را باز می ستاند و به صاحبش باز می گرداند.^۳

۸. فقاہت دینی و معنوی در حکومت مهدوی

یکی از اهداف مهم کارگزاران دینی و حاکمان و ادیان الهی، ترویج معنویت و پایه گذاری شالوده روابط اجتماعی براساس فرهنگ دینی و جریان قوانین الهی و احکام الهی در اجتماع می باشد.

ملاحم، ص ۲۰۲

۱. چشم اندازی به حکومت حضرت مهدی (ع) به نقل از عیاشی،

تفسیر ج ۱، ص ۶۴ و بحار الانوار، ج ۵۲، ص ۲۲۴

۲. چشم اندازی به حکومت حضرت مهدی (ع)، به نقل از بصائر

الدرجات، ج ۵، ص ۲۵۹

۳. چشم اندازی به حکومت حضرت مهدی (ع)، به نقل از ابن حنّاد،

فتن، ص ۹۸

✓ قرآن کریم می فرماید:

(الَّذِينَ إِذَا مَكَانَهُمْ فِي الْأَرْضِ أَقَامُوا الصَّلَاةَ وَآتَوُا الزَّكَاةَ وَآمَرُوا بِالْمَعْرُوفِ وَنَهَوْا عَنِ الْمُنْكَرِ وَ لِلَّهِ عَاقِبَةُ الْأُمُورِ)

«همان کسانی که هرگاه در زمین به آنها قدرت بخشیدیم، نماز را برپا می دارند، و زکات می دهند، و امر به معروف و نهی از منکر می کنند، و پایان همه کارها از آن خداست.»

در حکومت امام عصر علیه السلام تحقق فقاہت دینی در آحاد جامعه و تفقه دینی و آموزش دین و اخلاق و مسجد محوری از ایده‌ها و اهداف متوسط حکومتی است.

۹. مسجد محوری

یکی از مشخصات دولت پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله مسجد محوری و پایه‌گذاری تمدن اسلامی بر اساس ارتباط با مسجد و اجتماع و حل و فصل مسائل اجتماعی و دیدارهای داخلی و خارجی در مسجد می باشد. یکی از مشخصات حکومتی دولت امام عصر علیه السلام نیز، مسجد محوری و گسترش مساجد می باشد.

حبه عرنی می گوید: امیر مؤمنان به سوی سرزمین «حیره»^۱ رهسپار شد و فرمود: «... به طور حتم، در شهر حیره

۱. حج/۴۱

۲. حیره، شهری در یک فرسنگی کوفه بود که در زمان ساسانیان در آنجا ملوک مدتی سلطنت داشتند و دست نشانده ایران بودند. خسرو پرویز در سال ۶۰۲ م. این سلسله را منقرض و حاکم برای آن تعیین کرد. بعد از آن که حیره به دست مسلمانان افتاد به علت بنای کوفه تنزل یافت و قبل از قرن دهم م. و در قرن چهارم هجری کلی از میان رفت. (فرهنگ فارسی معین، ج ۵، ص ۴۷۰)

مسجدی ساخته خواهد شد که پانصد در داشته باشد و دوازده امام جماعت عادل در آن نماز جماعت برگزار کنند. گفتم: ای امیرالمؤمنین! این گونه که توصیف می کنی، آیا مسجد کوفه، گنجایش مردم را خواهد داشت؟ فرمود: «چهار مسجد در آن جا ساخته می شود که مسجد کوفه (فعلی) از همه آنها کوچک تر خواهد بود. و این مسجد (حیره که پانصد در دارد) و دو مسجد دیگر که در دو سوی شهر کوفه قرار می گیرند، احداث خواهد گشت.» آن گاه حضرت^۱ به سوی رودخانه بصرین و رودخانه غربین اشاره کرد.

نیز آن حضرت می فرماید: «حضرت مهدی علیه السلام به حرکت خود ادامه می دهد... تا اینکه در قسطنطنیه و نزدیک آن مساجد بسیاری ساخته می شود.»^۲

✓ مفصل می گویند: حضرت صادق علیه السلام می فرماید:

«هنگامی که حضرت قائم علیه السلام قیام کند، در بیرون از شهر کوفه (ظهر الکوفه) مسجدی خواهد ساخت که هزار در خواهد داشت.»^۳

شاید مراد از ظهر الکوفه که در روایت آمده است، شهر نجف اشرف باشد؛ چون دانشمندان از نجف به ظهر الکوفه تعبیر کرده اند.

۱. التهذیب، ج ۳، ص ۲۵۳؛ کافی، ج ۴، ص ۴۲۷؛ من لایحضره الفقیه، ج ۲، ص ۵۲۵؛ وسائل الشیعه، ج ۹، ص ۴۱۲؛ مرآة العقول، ج ۱۸، ص ۵۸؛ ملاذ الاخیار، ج ۵، ص ۴۷۸؛ بحار الانوار، ج ۵۲، ص ۳۷۵

۲. احقاق الحق، ج ۱۳، ص ۳۱۲

۳. الارشاد، ص ۳۶۲؛ طوسی، غیبه، ص ۲۹۵؛ اثبات الهداه، ج ۳، ص ۵۳۷؛ وافی، ج ۲، ص ۱۱۲؛ بحار الانوار، ج ۵۲، ص ۳۲۰، ۳۳۷

۱. قرآن محوری و تفقه دینی

یکی از وظائف مسلمانی و شهروندی اسلامی در بلاد اسلامی، قرآن محوری در همه ابعاد از مرحله آموزش تا عمل می باشد، همچنین تفقه دینی و آشنایی آحاد جامعه اسلامی با مبانی و معارف دینی، یکی از مطالبات قرآنی و پایه رشد جامعه و تربیت صحیح دینی می باشد. در سخنان اهل بیت علیهم السلام در خصوص آموزش قرآن و فقاہت دینی چنین آمده است:

✓ الامام علی علیه السلام:

(تَعَلَّمُوا الْقُرْآنَ؛ فَإِنَّهُ أَحْسَنُ الْحَدِيثِ وَ تَفَقَّهُوا فِيهِ فَإِنَّهُ رَبِيعُ الْقُلُوبِ).^۱

«قرآن را بیاموزید که آن بهترین سخن است و در آن دانا شوید، که آن بهار دلهاست.»

✓ رسول الله صلی الله علیه و آله:

(مَا عُبِدَ اللَّهُ تَعَالَى بِشَيْءٍ أَفْضَلَ مِنَ الْفِقْهِ فِي الدِّينِ).^۲ «خداوند به چیزی برتر از آگاهی دینی، عبادت نشده است.»

✓ الامام کاظم علیه السلام:

(تَفَقَّهُوا فِي دِينِ اللَّهِ، فَإِنَّ الْفِقْهَ مِفْتَاحُ الْبَصِيرَةِ، وَ تَمَامُ الْعِبَادَةِ وَ السَّبَبُ إِلَى الْمَنَازِلِ الرَّفِيعَةِ وَ الرُّتَبِ الْجَلِيلَةِ فِي الدِّينِ وَ الدُّنْيَا وَ فَضْلُ الْفَقِيهِ عَلَى الْعَابِدِ كَفَضْلِ الشَّمْسِ عَلَى الْكَوَاكِبِ وَ مَنْ لَمْ يَتَفَقَّهُ فِي دِينِهِ لَمْ يَرْضَ اللَّهُ لَهُ عَمَلًا).^۳

«در دین خدا فقیه و دانا شوید؛ زیرا فقه کلید

۱. نهج البلاغه، خطبه ۱۱۰، میزان، ح ۱۶۱۳۱

۲. میزان، ح ۱۶۱۳۲

۳. بحار الانوار، ۱۹/۳۲۱/۷۸

بصیرت است و مایه کمال عبادت و وسیله رسیدن به مقامات بلند و مراتب عالی دینی و دنیایی. برتری فقیه بر عابد، همچون برتری خورشید است بر ستارگان و هر که در دین خود دانا و فقیه نشود، خداوند هیچ عملی از او را نپسندد.»

بر این اساس در حکومت صالح و بر اساس سیاستگذاری صحیح فرهنگی، دوران حکومت مهدوی، یکی از اساسی‌ترین و بنیادی‌ترین اهداف، ارتقاء فرهنگ دینی و رواج اندیشه قرآنی و تفقه دینی در بین همه احاد جامعه می‌باشد.

✓ امیر مؤمنان می‌فرماید:

«گویا شیعیانم را می‌بینم که در مسجد کوفه گرد آمده‌اند و با برپایی چادرهایی، مردم را به همان ترتیبی که قرآن فرود آمده بود، آموزش می‌دهند.»^۱

✓ امام صادق علیه السلام می‌فرماید:

«گویا می‌بینم که شیعیان علی علیه السلام قرآن‌ها را در دست دارند و مردم را آموزش می‌دهند.»^۲

اصبغ بن نباته می‌گوید: از علی علیه السلام شنیدم که می‌فرمود:

«گویا عجم (نژاد غیر عرب) را می‌بینم که چادرهای شان در مسجد کوفه برپا شده است و به مردم قرآن می‌آموزند؛ به همان گونه که فرود آمده است.»^۳

۱. نعمانی، غیبه، ۳۱۸، بحارالانوار، ج ۵۲، ص ۳۶۴

۲. همان

۳. الارشاد، ص ۳۶۵؛ کشف الغمه، ج ۳، ص ۲۶۵؛ نورالثقلین، ج ۵، ص ۲۷؛ روضة الواعظین، ج ۲، ص ۲۶۵

این روایت، هویت آموزش دهندگان را روشن می‌کنند که از عجم هستند و به گواهی لغت شناسان^۱ مراد از عجم در این جا فارس‌ها و ایرانیان هستند.

✓ امام باقر علیه السلام می‌فرماید:

«در روزگار حضرت مهدی علیه السلام به اندازه‌ای به شما حکمت و فهم داده خواهد شد که یک زن در خانه‌اش، بر طبق کتاب خدا و سنت پیامبر صلی الله علیه و آله قضاوت می‌کند.»^۲

۱۱. واکنش مثبت هستی و شکوفایی طبیعت

بر اساس دیدگاه قرآن، طبیعت و نظام تکوین در برابر صلاح و فساد و طاعت و عصیان مردم و حکومتها و حاکمان بی تفاوت نیست، بلکه دارای تعامل و واکنش‌های منفی و مثبت در زمان حاکمیت هر یک می‌باشد. قرآن کریم وضعیت دوران غیبت و دوران ظلم و تباهی را این گونه بیان می‌کند:

﴿ظَهَرَ الْفَسَادُ فِي الْبَرِّ وَالْبَحْرِ بِمَا كَسَبَتْ أَيْدِي النَّاسِ﴾^۳

«فساد در خشکی و دریا به خاطر کارهایی که مردم انجام داده‌اند آشکار شده است.»

بر اساس این آیه، در برابر فساد و افساد مردمان، صحرا و دریا نیز بدی ظاهر می‌کند و واکنش منفی نشان می‌دهد؛ یعنی زمین بی برکت شده و آرامش کافی برای زندگی به انسان نشان نمی‌دهد. اما در نقطه مقابل قرآن می‌فرماید:

﴿وَلَوْ أَنَّ أَهْلَ الْقُرَىٰ آمَنُوا وَاتَّقَوْا لَفَتَحْنَا

۱. مجمع البحرین، ج ۶، ص ۱۱۱

۲. بخارالانوار، ج ۵۲، ص ۳۵۲

۳. روم / ۴۱

عَلَيْهِمْ بَرَكَاتٍ مِّنَ السَّمَاءِ وَ الْأَرْضِ...^۱
 «و اگر اهل شهرها و آبادیها، ایمان می آوردند و
 تقوا پیشه می کردند، برکات آسمان و زمین را بر
 آنها می گشودیم...»
 و به طور خاص در زمان حکومت امام عصر علیه السلام در
 قرآن آمده است:

﴿اعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ يُحْيِي الْأَرْضَ بَعْدَ مَوْتِهَا...﴾^۲
 «بدانید خداوند زمین را بعد از مرگ آن زنده
 می کند...»

حال به نمونه هایی از واکنش های گوناگون مثبت زمین و
 شکوفایی طبیعت در دوره حکومت حضرت مهدی (عج) به
 استناد از روایات توجه نمایید.

در کتاب چشم اندازی به حکومت حضرت مهدی علیه السلام آمده
 است:

اسعید بن جبیر می گویند: در سالی که حضرت مهدی علیه السلام
 در آن قیام می کند، بیست و چهار بار باران می بارد که آثار و
 برکات آن آشکار خواهد بود.^۳
 درباره فراوان شدن آب در عصر حضرت قائم علیه السلام
 رسول گرامی اسلام می فرماید:
 «در دولت او (مهدی علیه السلام) آب ها فراوان می شود و
 آب رودخانه ها بالا می آید.»^۴

۱. اعراف / ۹۶

۲. حدید / ۱۷

۳. احقاق الحق، ج ۱۳، ص ۱۶۹

۴. عقد الدرر، ص ۸۴

در روایتی دیگر می فرماید:

«رودخانه‌ها پر آب می شود و چشمه سارها به جوشش آمده، لب ریز می گردد و زمین چند برابر محصول می دهد.»^۱

✓ رسول خدا ﷺ می فرماید:

«خوشا به زندگی، پس از آن دوران که مسیح علیه السلام دجال را می کشد؛ زیرا به آسمان اذن بارش و به زمین اجازه رویدن داده می شود. اگر دانه‌ای بر روی کوه صفا گذارده شود، حتماً خواهد روید. در آن روزگار، کینه و حسادتی نخواهد بود؛ به گونه‌ای که اگر شخصی از کنار شیری بگذرد به او آسیبی نمی‌رساند و اگر بر مار پا بگذارد او را نمی‌گزد.»^۲

نیز آن حضرت می فرماید:

«امت من در دوران مهدی علیه السلام به نعمت‌هایی می‌رسند که هرگز مانندش دیده نشده است و هیچ مؤمن یا کافری به چنان نعمتی نرسیده است. آسمان، بارانش را پی‌درپی می‌فرستد و زمین نیز چیزی از گیاهان را در خود نگه نمی‌دارد؛ بلکه آن را بیرون می‌فرستد.»^۳

رسول خدا ﷺ پیرامون آمادگی زمین در عصر مهدی علیه السلام می فرماید:

«زمین همانند نقره‌ای که پس از جوشش آرام

۱. مفید، اختصاص، ص ۲۰۸؛ بحار الانوار، ج ۵۲، ص ۳۰۴

۲. فردوس، الاخبار، ج ۳، ص ۲۴

۳. ابن طاووس، ملاحم، ص ۱۴۱؛ ر.ک: طوسی، غیبه، ص ۱۱۵؛

اثبات الهداة، ج ۳، ص ۵۰۴

می گیرد، آماده کشت می شود و گیاهانش را می رویاند؛ هم چنان که در زمان حضرت آدم علیه السلام بود.^۱

۱۲. برخورداری مردگان از راتحه حکومتی حضرت

حکومت حضرت چنان تأثیری دارد که حتی مردگان نیز از آن بهره می برند.

✓ حضرت علی علیه السلام در این باره می فرماید:

«مردی از فرزندانم ظهور می کند که در نتیجه ظهور و حکومتش هیچ مرده‌ای در گور نمی ماند، مگر اینکه گشایش و برکاتی در گور برایش پدید می آید و آنان به دیدار یکدیگر می روند و قیام قائم را به یکدیگر مژده می دهند.»^۲

در کامل الزیارات^۳ «الفرحة» به معنای شادی و خوشحالی آمده است و آوردن واژه میت در روایت، شایسته دقت است؛ زیرا می توان نتیجه گرفت که این گشایش و آسایش همگانی است و ویژه گروه خاصی از ارواح نیست. بلکه شامل حال مؤمنین و حتی غیر مؤمنین هم خواهد شد.

۱. ابن طاووس، ملاحم، ص ۱۵۲؛ ابن ماجه، سنن، ج ۲، ص ۱۳۵۹؛ ابن حنبل، فتن، ص ۱۶۲؛ عبدالرزاق، مصنف، ج ۱۱، ص ۳۹۹، با تفاوت.

۲. چشم اندازی به حکومت مهدی (ع)، ص ۲۰۵

۳. کمال الدین، ج ۲، ص ۶۵۳

۴. کامل الزیارات، ص ۳۰

فهرست منابع و مآخذ

۱. قرآن کریم
۲. میزان الحکمة / استاد محمدی ری شهری
۳. نرم افزارهای مرکز کامپیوتری نور
۴. چشم اندازی به حکومت مهدی / نجم الدین طبسی

تعدادی از کتب منتشر شده مؤلف:

۱. صراط اندیشه / سیرمطالعانی کتب شهید مطهری / رقی ۱۱۲ / صفحه
۲. مدیریت زمان (۱) / بحثی پیرامون ارزش وقت و استفاده مناسب از آن / پالتویی / ۵۲ / صفحه
۳. مدیریت زمان (۲) / بحث تکمیلی مدیریت زمان (۱)
۴. مدیریت زمان (۳) / ویژه شبهای قدر / پالتویی / ۱۵۲ / ص
۵. شهاب قیس / راهکارهای تربیت فرزند بر محبت اهل بیت (علیهم السلام) / رقی / ۷۰ / صفحه
۶. از گل به گل / بررسی رفتارشناسی شیعه با توجه به نماد زنبور عسل / رقی / ۱۱۲ / صفحه
۷. چشمان بارانی / تحلیلی بر گریستن / رقی / ۱۲۰ / صفحه
۸. نامها و نامگذاری‌ها / پالتویی / ۱۲۴ / صفحه / ۳۰۰۰ نام برای کودک
۹. بهشت اخلاق (۱) و (۲) / بررسی فرم‌بندی شده ۳۱۳ واژه اخلاقی / وزیری / ۸۰۰ / صفحه
۱۰. مکتب اخلاقی پیامبر اعظم (صلی الله علیه و آله) / توضیح یک روایت اخلاقی از پیامبر / پالتویی / ۱۳۲ / صفحه
۱۱. مجرمین و جرم‌شناسی عاشورا / بحثی پیرامون ریشه‌های جرم یزیدیان و یزید صفتان / رقی / ۱۲۰ / صفحه
۱۲. فراموشم مکن / ۲۸ حق از حقوق والدین پس از مرگ / جیبی / ۶۰ / صفحه
۱۳. مدیریت فرهنگی اعتکاف / رقی / ۵۶ / صفحه
۱۴. فرهنگ فاطمیه / فرهنگ الفاظ و اصطلاحات مرتبط با شخصیت حضرت زهرا (علیها السلام) / وزیری / ۶۲۴ / صفحه
۱۵. اندیشه آینه‌ای زلال / بررسی جنبه‌های گوناگون تفکر و اندیشه / وزیری / ۱۸۴ / صفحه
۱۶. مدیریت خانواده (۱) / با موضوع ازدواج، (پالتویی / ۱۳۲ / صفحه)
۱۷. مدیریت خانواده (۲) / بحث تکمیلی مدیریت خانواده (۱) / پالتویی / ۸۴ / صفحه
۱۸. مدیریت خانواده (۳) / بحث تکمیلی مدیریت خانواده (۲) / پالتویی / ۱۲۰ / صفحه
۱۹. فرهنگ جوان / ۶۰۰ نکته تربیتی در موضوع جوانان / وزیری / ۶۴۴ / صفحه
۲۰. مدیریت فرهنگی (۱) / سازمان و سازمان‌دهی / پالتویی / ۱۴۲ / صفحه
۲۱. مدیریت فرهنگی (۲) / محتوا / پالتویی / ۱۳۲ / صفحه
۲۲. مدیریت فرهنگی (۳) / شیوه‌ها / پالتویی / ۱۹۲ / صفحه
۲۳. اخلاق علوی - گل روی علی (علیه السلام) / بررسی ۱۱۰ صفت حضرت علی (علیه السلام) از زبان قنبر / پالتویی / ۱۴۶ / صفحه
۲۴. تفکر سبز / راهکاری برای تفکر در موضوع امام زمان (علیه السلام) / رقی / ۸۸ / صفحه
۲۵. انتظار و وظایف منتظران / رقی / ۱۲۰ / صفحه
۲۶. دسته چک اخلاقی / ۱۰۳ صفت مؤمن کامل در قالب دسته چک
۲۷. مدیریت زیارت امام حسین (علیه السلام) / پالتویی / ۱۸۹ / صفحه